

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Křesťanství v římském impériu –
od pronásledování ke státnímu náboženství**

Kateřina Škardová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Křesťanství v římském impériu –
od pronásledování ke státnímu náboženství**

Kateřina Škardová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013 .....

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Dagmar Demjančukové, CSc. za její vstřícnost a konzultace mojí diplomové práce.

OBSAH

1	ÚVOD	3
2	VZNIK KŘESŤANSTVÍ	5
	2.1 Historie vzniku křesťanství	5
	2.2 Zájem o nové náboženství	8
3	HLAVNÍ PŘEDSTAVITELÉ RANÉHO KŘESŤANSTVÍ	17
	3.1 Ježíš Kristus a jeho učedníci	17
	3.2 Ostatní tvůrci nového náboženství.....	28
4	PRONÁSLEDOVÁNÍ KŘESŤANŮ OD KRISTA PO KONSTANTINA VELIKÉHO	34
	4.1 Důvody pronásledování křesťanů Římany	34
	4.2 První období pronásledování křesťanů do r. 100	39
	4.2.1 Pronásledování za císaře Caliguly	39
	4.2.2 Nero a požár Říma	40
	4.3 Druhé období pronásledování křesťanů do r. 250	44
	4.3.1 Traianus a instrukce k pronásledování	44
	4.3.2 Antonius Pius a Commodus - umírnění císaři	46
	4.4 Třetí období pronásledování křesťanů do r. 311	49
	4.4.1 Decius.....	49
	4.4.2 Valerián	50
	4.4.3 Dioklecián, zbožný císař a velké pronásledování	51

4.5 Konstantin Veliký a ukončení pronásledování.....	56
5 VYBRANÍ PŘEDSTAVITELÉ RŮZNÝCH VÝKLADŮ KRISTOVA UČENÍ A HERETICI	60
5.1 Montanisté	61
5.2 Donatisté.....	63
5.3 Ariánci	64
5.4 Novacianisté	65
6 ROZDÍLY MEZI KŘESŤANSTVÍM A ŽIDOVSTVÍM, JEJICH SPORY	67
7 ZÁVĚR	72
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	76
9 RESUMÉ	80

1 ÚVOD

Křesťanství je jedno z nejrozšířenějších světových náboženství zastoupené na všech kontinentech. Sdružuje téměř třetinu veškeré populace zeměkoule, a to představuje více než dvě miliardy věřících ve více než 200 zemích světa.

Práce by měla být zaměřena na prvopočátky křesťanského společenství. Soustředit se na dobu počátku vzniku pronásledování jeho prvních členů, až do doby, kdy se stalo v tehdejší známém světě, který představovala především římská říše, státním náboženstvím.

Tato práce se bude věnovat problematice vzniku křesťanského náboženství, jeho vývoji, minulým i soudobým problémům, otázkám pronásledování jeho vyznavačů a konečně uznání křesťanství, jako státního náboženství.

Cílem, kterého by měla tato práce dosáhnout, je vysvětlení, proč křesťanství vzniklo, jaké aspekty vedly k jeho rozmachu i přes krutá pronásledování ze strany tehdejších vládců římské říše, ale i představitelů židovského náboženství, ze kterého křesťanství vzešlo. Práce se pokusí vysvětlit, proč došlo k takovému rozmachu nového náboženství, které bylo na svou dobu velmi převratné. Dále by měla rozkrýt skutečnosti, které udržely mladé náboženství při životě i přesto, že proti němu vystoupila prakticky celá tehdejší společnost, a jaká vnitřní síla dokázala udržet pospolu první představitele křesťanské víry. V neposlední řadě, jaké okolnosti spíše mladou víru posilovaly, než aby ji zlikvidovaly jako sektu, odpadlou od židovského náboženství. Dotkne se i odpadlíků a heretiků, kteří jsou spojováni se vznikem nové křesťanské církve, a pokusí se vysvětlit, v čem tkvělo jejich „odpadlictví“.

Téma vzniku křesťanství je bohatě v literatuře zpracováno, vždyť se jedná o celosvětové náboženství s dvoutisíciletou tradicí. V průběhu své existence prošlo vývojem, který byl sledován předními učiteli a teology. Počátky křesťanské víry jsou na literární odkaz poněkud skoupější.

Mezi první, historicky prokázané důkazy bychom mohli řadit korespondenci představitelů křesťanských obcí (zejména Pavlovy listy) a evangelia. To jsou základní kameny, na kterých byla budována další náboženská literatura. O rozvoj mladé víry se zasloužily takové osobnosti jako Polykarp ze Smyrny, Eusebius z Caesareje, Ignác z Antiochie a další. Mimo jiné bychom mohli zmínit i soudobé „nekřesťanské“ autory, např. Josefa Flavia, kteří svými díly sice křesťanství oponovali, ale pozdějším badatelům napomohli k orientaci v tehdejší, mnohdy nepřehledné době. Řada badatelů, vědců i teologů se jako červená nit vine staletími až do současné doby.

Dodnes se v odborných kruzích diskutuje o otázkách výkladu některých prvotních křesťanských myšlenek, náboženství prochází svým vývojem, včetně osob, již se dotklo. V práci jsou v této souvislosti zmíněni někteří ze současných autorů publikací, kteří se zabývají otázkami křesťanství a kteří byli pro mne velkým přínosem a inspirací při zpracování této práce. Jedná se o Otakara A. Fundu, Břetislava Horynu, Pavla Filipi či Dagmar Demjančukovou.

2 VZNIK KŘESŤANSTVÍ

Vše má svůj začátek i konec. Pokud chceme hovořit o křesťanství, je povinností a samozřejmostí se zmínit, o jeho vzniku a raných počátcích tohoto nového náboženství. Proto úvodní kapitolu věnuji počátkům křesťanství, historickým souvislostem a důvodům, které působily na vznik a dále i oblíbenost Kristova učení.

2.1 Historie vzniku křesťanství

Křesťanství je náboženství, které je s ohledem na svůj specifický monoteismus a dobu vzniku náboženstvím jistě jedinečným. Položme si otázku, kde se vlastně křesťanství objevilo, jak a z čeho vzniklo? Je historickým faktem, že se křesťanství vyvinulo z původního židovského náboženství, které je též monoteistické. Abychom mohli nastínit vznik křesťanství, musíme se ohlédnout zpět do historie a v hrubých rysech načrtnout alespoň hlavní znaky židovského náboženství.

Pokud bychom chtěli najít historicky prokazatelnou osobu, která jako první přišla s myšlenkou jediného boha, asi by to bylo hledání marné. Jako příklad první monoteistické víry bychom bezesporu mohli uvést jedno krátké období z dějin starověkého Egypta. Faraon Amenhotep IV. („Amon je spokojen“), (vláda 1364 př. n.l. – 1346 př. n.l.) byl představitelem 18. dynastie a manželem jistě neméně známé královny Nefertiti. Z této dynastie pocházeli takoví velikáni jako Thumose III. a Amenhotep II.

Egypt té doby měl celý pantheon bohů, kteří, jak bylo běžné i pro ostatní starověké kultury, byli určeni pro různá odvětví lidského života, nebo přírodních cyklů. Za hlavního egyptského boha byl považován Amon („Skrytý“).

Nepatřil mezi tradiční prastaré bohy jako Re nebo Usire. Jeho sídlem bylo město Théby a chrámový komplex Karnak.¹ Jednalo se o velmi silné náboženství, v jehož čele stál Amonův velekněz, který byl též označován za „prvního proroka“ a „toho, kdo otevírá bránu do nebe“² Amonovi kněží byli dobře organizovanou společenskou organizací s přesně vymezenou hierarchií, která prakticky ovládala hospodářsko-politický chod celé tehdejší společnosti a silně omezovala moc faraónovu.

Není jisté, jestli Amehotep IV. byl jen fantastou a snílkem, nebo jestli se cíleně pokusil omezit moc kněžstva a usměrnit je na úroveň jejich původní funkce představitele náboženství. Roku 1359 př. n. l. se Amenhotep IV. přejmenovává na Achnatona („Milý Atonovi“) a tím zahajuje reformu náboženství spočívající ve faktu, že existuje jen jeden bůh a tím je Aton. Aton byl znázorňován jako sluneční kotouč, na jehož prodloužených paprscích byly žehnající ruce. Jelikož kněží se však nehodlali vzdát svého vlivu, rozhodl se roku 1360 př. n. l. Achnaton opustit Théby a postavit nové město, zasvěcené Atonovi – Achetaton.³

Díky Achnatonově politice řešit udržení státní moci cestou smírných darů a ústupků, došlo v samotném Egyptě a především podřízených provinciích k neklidu a povstáním, kterých využívaly i okolní státy. Takto oslabený stát předává roku 1346 př. n. l. Achnaton svému synovi Tutanchatonovi. Ten, aby udržel alespoň zbytek svého vlivu a zachránil stát před úplným rozpadem, se stěhuje zpět do Théb, obnovuje kult boha Amona s jeho pantheonem a přejmenovává se na Tutanchamona. Až teprve Tutanchamonův nástupce faraon Haremheb zcela likviduje pozůstatky po „kacířském“ náboženství faraona Achnatona a nastoluje opět vládu práva a pořádku.⁴

---

¹ VANDENBERG, P. Zapomenutý faraón. s. 224.

² VANDENBERG, P. Zapomenutý faraón. s. 225.

³ Tamtéž, s. 244.

⁴ Tamtéž, s. 272.

Není od věci zmínit, že židé mohli svou první myšlenku monoteismu čerpat právě z náboženství oslavujícího jediného boha Atona. Jak je výše uvedeno, Atonův kult byl v Egyptě praktikován v polovině 14. století př.n.l.

Naproti tomu, odchod židů z egyptského zajetí se odehrál v době vlády faraona Ramesse II., jenž vládl v letech 1290 – 1224 př.n.l. Podle posledních poznatků došlo k exodu okolo roku 1250 př.n.l. a okolo roku 1700 př.n.l. se připojili k Josefovi, který působil v Egyptě, ostatní „Jakubovi synové“⁵ Nabízí se myšlenka, zda skutečně nemohlo dojít ke kontaktu židovského obyvatelstva v egyptském exilu s tehdejšími náboženstvími.

Při svém studiu počátků židovského náboženství jsme odkázáni na písemné záznamy zachycující ústní tradici a výklad tehdejších událostí. Pro tento účel jsou nám nejbližší biblické záznamy, konkrétně knihy Mojžíšovy první části Bible - Starého zákona. Pro židovské náboženství nazývané Tanach. Zde se můžeme dočíst, že už prapředci židů (Abraham, Izák, Jákob) vyznávali jednoho Boha.

Část židovského lidu se usadila v Egyptě, kde ale byli bráni jako otrocký lid. Jedním z členů tohoto společenství byl i Mojžíš, ke kterému na hoře Chorébu promluvil Bůh a určil ho k vyvedení židů z Egypta do Země zaslíbené. (Ex 3; 1-11) Řekl mu: „Já budu s tebou a toto je znamení, které ti ukáže, že já jsem tě poslal. Až vyvedeš lid z Egypta, budete sloužit Bohu na této hoře.“ (Ex 3; 12) Mojžíš šel podle pokynů za faraonem, který nechtěl židy z Egypta propustit, ale Bůh na Egypt seslal deset „ran“. (Ex; 7,1-12,50)

Mojžíš pak odvedl židovský lid k hoře Sinaj (Ex 19; 1), kde Bůh Mojžíšovi předal své učení (Toru) a Desatero. A toto je právě okamžik,

---

⁵ Jeruzalémská bible s. 36.

který je všeobecně považován za počátek židovského národa jako vyvoleného božího lidu.⁶

Byla tím uzavřena Smlouva mezi Izraelským lidem a Bohem, na jejímž základě židé zakládají vědomí své povolanosti, své vyvolení.⁷ Židé věřili v příchod Mesiáše, který spasí svůj lid. Mesiáše si většinou představovali jako vojevůdce, který je osvobodí z otroctví podmanitelů a židovský národ tím bude osvobozen. Každý žid měl být spasen a dojít posmrtného života.

Pokud bychom se na tyto události chtěli podívat z hlediska jejich datace, zjistíme, že židovský lid, pod Mojžíšovým vedením, odešel z Egypta v době vlády faraona Ramesse II., jenž vládl v letech 1290 – 1224 př. n. l.⁸ Tím lze alespoň přibližně vymezit příchod židovských kmenů do oblasti Palestiny a počátek rozmachu židovského náboženství. Tolik stručné shrnutí počátků židovského monoteismu.

V prvních letech našeho letopočtu se v Palestinské oblasti začal pohybovat židovský kazatel a vizionář, který začal svým radikálním přístupem k náboženství a novátorskými myšlenkami upoutávat pozornost tehdejších obyvatel.⁹ Již brzy svým učením a přístupem k lidu získal široký okruh přívrženců. Tehdy ještě nikdo netušil, že je to počátek jednoho z nejrozšířenějších náboženství. Tím mužem byl Ježíš z Nazareta (blíže v kapitole 3.1).

2.2 Zájem o nové náboženství

Co vlastně způsobilo takový zájem o nové náboženství a jeho masivní rozmach? Pravověrný křesťan by jistě jen poznamenal: „Pravda boží zvítězila.“ Pokud se však na celou věc podíváme z historického

⁶ RENDTORFF, R.: Hebrejská bible a dějiny. s. 29-43.

⁷ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 35.

⁸ NOVÉ UNIVERSUM: všeobecná encyklopedie A-Ž. s. 912.

⁹ BACKHOUSE, S. Malé kompendium křesťanských dějin. s. 6.

hlediska, zjistíme, že na straně křesťanského náboženství se skutečně jedná o velké a neoddiskutovatelné vítězství. Co tedy vedlo k takovému úspěchu a co křesťanství nabízelo, že se lidé tak ochotně k novému náboženství přidávali? Pokusím se toto velké tajemství podhalit.

Prvním důvodem byla přizpůsobivost nového náboženství, schopnost přijmout prvky jiných kultů, tím nabylo na věrohodnosti, aniž by opustilo svoji vlastní víru.¹⁰ Jako první bychom mohli uvést Velikonoce.

Pomlázka a malování vajíček jsou pravděpodobně pozůstatky pohanských svátků jara a plodnosti. Lze je spojovat i s židovským svátkem Pesach, který byl se vši pravděpodobností původním nomádkým svátkem. Pomazáním veřejí dveří krví beránka mělo dojít k ochraně před Ničitelem. Židovská tradice spojuje Pesach s vysvobozením z egyptského otroctví. (Ex 13; 1-14). Zde vidíme symboliku v podobě nepečeného chleba a obětování beránka.¹¹ Jako další bychom si mohli připomenout zvyky spojené se svátkem Vánoc – darování jmelí a polibek pod ním, vánoční stromek (související s kultem uctívání stromů, zdobení stromku jako zvyk vzniklo až mnohem později), jež byly převzaty od pohanských Keltů.¹² Ve věci převzetí těchto zvyklostí nejde o to popírat křesťanské zvyky, či zpochybňovat jejich význam. V době začleňování pohanů do řad křesťanských věřících si tito lidé sebou přinášeli své zvyky a jisté sloučení jejich zvyků s křesťanskými tradicemi jim jistě pomohlo překlenout skutečnost, že se vzdávali víry a tradic svých předků.

Dalším z důvodů bude pravděpodobně i opravdovost křesťanské víry, která se neodchýlila od Boha.¹³ Ten, kdo náleží do křesťanského společenství, se nachází ve zvláštní péči „nebeského Otce“.¹⁴ Jak vidno,

¹⁰ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*.s. 10.

¹¹ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*. s. 23.

¹² VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Vánoc*. s. 19.

¹³ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*.s. 10.

¹⁴ MAREČEK, P. *Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu*. s. 222.

Bůh na nikoho nezapomněl, ať se jednalo i o toho nejnepatrnějšího. A proto i ti, kteří vykládali slovo boží tak, jak bylo psáno, byli pod přímou Boží ochranou. Zde se pozastavme nad termínem „nebeský Otec“. Není zde míněno, že by každý byl božím synem od narození, tato výsada byla propůjčena pouze Ježíši a Ježíšovi učedníci mají o tuto výsadu usilovat.¹⁵ Ježíš v Matoušovi hovoří o „svém nebeském Otci“ (Mt 18; 10-14) Ve vztahu k učedníkům pak používá termín „váš nebeský Otec“ (Mt 18; 14) Je to jakýsi příslib, že ten, kdo bude plnit Boží vůli, může být jeho dítětem.

Ústřední roli v Ježíšově učení hrála jistě zvěst o „nebeském království“. Potvrzuje to např. evangelista Matouš, který shrnuje Ježíšovo učení: „Obráťte se, neboť se přiblížilo nebeské království.“ (Mt 4; 17) Ani jeden z evangelistů vlastně nevytvořil definici „nebeského království“.¹⁶ Ježíš se o něm zmiňuje v souvislosti s vymezením podmínek vstupu do „nebeského království“ a oznámením, v čem spočívá pravá velikost v nebeském království. (Mt 18; 4) Do „nebeského království“ Ježíš stanovuje absolutní podmínku vyjádřenou takto: „Amen pravím vám, jestliže se neobrátíte a nebudete jako děti, nevejdete do nebeského království“. (Mt 18; 3) Obrácení se je zde myšleno jako výzva k nové, zásadní orientaci k Bohu a změně smýšlení. Proč „obrácení“? Protože člověk, jenž má původ v Bohu, tedy od Boha „vyšel“¹⁷ Příklad k dětem je zde myšlen tak, že děti jsou závislé na druhých. „Být jako dítě“ především tedy znamená stát se nepatrným, stát se tím, kdo si je vědom své slabosti, malosti, omezenosti a závislosti na druhém. Pouze ten, kdo přijme nebeské království po způsobu dětí, může do něho vstoupit.¹⁸ Teprve v nebeském království se věřící stává skutečně velkým.

¹⁵ MAREČEK, P. Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu., s. 223.

¹⁶ MAREČEK, P. Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu. s. 218.

¹⁷ MAREČEK, P. Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu. s. 218.

¹⁸ Tamtéž, s. 219.

Tato velikost by se dala rozdělit do dvou kritérií. První částí je již výše zmíněná charakteristika být jako dítě, které se nechá vést Bohem, důvěřujemu a spoléhá na něj. Druhou část tvoří poníženost, která je protikladem jednání za účelem získání lidské světské slávy¹⁹. Zde bychom zmínili fakt, který v souvislosti s nebeským královstvím popuzoval pravověrné a zbožné členy křesťanského společenství.

Ježíš totiž zval do království nebeského všechny, bez rozdílu. Například celníky, kteří byli politicky zkompromitováni, samaritány, kteří byli jiného vyznání a v neposlední řadě i cizoložnice a prostitutky, které morálně propadly²⁰. Zvěstování království nebeského bylo pro Ježíše základním kamenem jeho učení, nikdy nezaložil a pravděpodobně ani nechtěl založit církev²¹.

Nelze pominout ani skutečnost utrpení mučedníků, kteří se obětovali pro svou víru. Protože měli vidinu vykoupení, snášeli utrpení, které jim bylo uloženo.²² V počátcích křesťanství byli tito pronásledováni a krutě mučeni. To bylo, oproti předpokladům jejich protivníků, posilujícím prvkem. Později vznikla i tradice zapisování zpráv o mučení a o procesech s křesťany, které byly předčítány na shromážděních. Staly se nejen podnětem k modlitbě za postižené, ale i k projevům solidarity a hmotné pomoci.²³ Nezanedbatelným a zajímavým aspektem vzniku tohoto fenoménu je jistě doba bezprostředně po ukřižování Ježíše a jeho zmrtvýchvstání. Křesťanská komunita se po odchodu Ježíše cítila opuštěna a vykořeněna. Nepřišlo ani slibované nebeské království. Byla to první těžká krize.²⁴ Výhodiskem z tohoto stavu bylo vytvoření pozitivního náhledu na význam Ježíšovy smrti a jeho vzkříšení, zachování naděje na příchod nebeského království.

¹⁹ MAREČEK, P. Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu., s. 221.

²⁰ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. s. 13

²¹ Tamtéž.

²² BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 10.

²³ FILIPI, P. *Křesťanstvo*. s. 13.

²⁴ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 69.

Krise byla překonána po sepsání evangelií a členové komunity se tak přímo *nacházeli v příběhu Ježíšova vlastního utrpení a jeho zvláštního triumfu.*²⁵ Křesťané přestáli období pronásledování, ba naopak toto pronásledování vysvětlovali jako *pomoc při rozšiřování křesťanské víry.*²⁶

Jedním z charakteristických znaků křesťanství byla neustálá připravenost odpouštět. Podle Ježíše nemá být hranice odpuštění nijak omezována. Bůh se chová ke každému milostivě a velkodušně a chování každého by mělo odpovídat tomuto vzoru.²⁷ Nejde však o odpuštění všech způsobů chování, protože některé z nich by neodvratně spěly ke konci společenství. Odpuštění a láska nesmí mít hranice, ale neznamená to slepotu a lhostejnost ke hříchům v církvi.²⁸ Ježíš svou filozofií odpuštění potlačoval starozákonní pravidlo: oko za oko, zub za zub. Nehleděl však na potenciální viníky tak, že by neměli být potrestáni. Za ideální považoval stav, kdy zlo bude vykořeněno a překonáno. Pak již nebude třeba zlo trestat, nebo omezovat.²⁹ Trest bral pouze jako prostředek, kterým lze trestat, dát druhému zakusit to, co sám spáchal. Ale pouze odpuštěním lze hříšníkovi otevřít novou cestu, možnost, stát se novým člověkem. Pak teprve se zastaví koloběh zločinu a trestu.³⁰

Toto byl aspekt, který nedokázali chápat nezasvěcení občané římského státu. Stejně nedokázali pochopit mírnost a pokoru v jednání. Křesťané, i přes kruté mučení, svým trýznitelům odpouštěli. Pro někoho to vůbec nemuselo představovat ctnost, ale spíše slabost. V době, kdy platilo pravidlo oko za oko, zub za zub, působilo takové chování jaksí nepřírozeně. Není asi překvapením, že ti, co neznali základy Kristova učení o odpuštění, ani nemohli chápat chování křesťanů. Křesťané nad tradičními názory svého okolí cítili zřetelně převahu své víry.

²⁵ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 41.

²⁶ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 10.

²⁷ MAREČEK, P. *Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu*. s. 239.

²⁸ Tamtéž, s. 174.

²⁹ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 54.

³⁰ FUNDA, O. A. *Mezi vírou a racionalitou*. s. 285.

Například Tertulián, který byl vynikajícím řečníkem a advokátem, se posměšně vyjádřil k římským bohům: „Pokud jde o vaše bohy, vidím toliko jména jakýchsi dávno zemřelých, slyším různé pověsti a v hlavě si promítám posvátné zvěsti o nich. Co se však týče samotných soch, nic jiného v nich nevidím, než sestry nádob a věcí či z těch nádob a věcí vytvořené a jakoby posvěcením změněné podle vůle umělce v něco posvátného... Ale jsou to naši bozi, namítneš. Proč vás však kárají za to, že se chováte bezbožně, hříšně a neuctivě vůči svým bohům, když zanedbáváte ty, o kterých předpokládáte, že existují, když ničíte ty, které ctíte, a vysmíváte se těm, které hájíte?... S bohy uctívanými v domácnostech, které nazýváte láry, jednáte doma, jak se vám zlíbí. Zastavujete je, prodáváte je, někdy vyměňujete za Saturnův hrneček, jindy zase za Minervinu naběračku. Pána domu již omrzelo dlouhé uctívání lara a tak uznal, že je třeba jej vyměnit za lepšího boha. Platí majestát zisk. Hanobíte svoje státní bohy svým státním právem stejně, jako byste je nabízeli ve své aukční síni na prodej.“³¹ S ohledem na předchozí odstavec není tedy divu, že křesťané cítili nad ostatními obyvateli římské říše morální převahu. Avšak samozřejmě se to odrazilo na přístupu státní moci ke křesťanům a zvyšovalo zášť vůči nim, obzvláště, když při vědomí své morální převahy, křesťané přijímali své tresty s klidem až vyzývavým a mnohokrát si o potrestání i sami řekli.³² Křesťanské působení na okolí nebylo přijímáno jednoznačně. Právě na mučednictví někteří pohlíželi jako na fanatismus. Na druhé straně křesťanství reagovalo na existující poptávku po náboženské a etické orientaci a po duchovním vedení, čímž úspěšně konkurovalo ostatním náboženským projevům té doby, jako například mysterijním kultům, ale také tehdejší filosofii.³³

---

³¹ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 21.

³² Tamtéž, s. 21.

³³ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 67.

Nezanedbatelným faktem pak byla i skutečnost, že křesťanství vlastně vyšlo z již existujícího náboženství. Křesťanský Bůh nebyl žádnou mytickou osobou, jako tomu bylo např. u římských bohů.³⁴ Pantheon římských bohů byl společenstvím mytických osob, které vyžadovaly neustálé oběti, mytické zasvěcovací rituály a osud lidí jim byl prakticky lhostejný. V názlehu tehdejších lidí to vlastně byla božstva, která jen brala a prakticky nic nedávala. Obětlnami (tím pádem úplatky) si je musel člověk naklonit a očekávat, jestli jeho prosby budou vyslyšeny.

Naproti tomu nový Bůh byl ke všem lidem laskavý, slibující království nebeské. Dokonce v zastoupení svým božským synem Ježíšem Kristem přímo vstoupil do lidských dějin.

Zajímavý, z pohledu ostatních obyvatel římské říše, musel být i běžný život křesťanů. Měli společný majetek, o vše se dělili stejným dílem, což smývalo sociální rozdíly mezi jednotlivými členy. Hlavní náplní jejich činnosti byla péče o chudé, sirotky a vdovy. Tato péče vycházela z potřeby společenství starat se i o ty „nejnepatrnější“. Ježíš v evangeliu podle Matouše varuje: je lepší vytrpět potupnou smrt potopení do hlubin moře s mlýnským kamenem na krku, než způsobit odpad od víry jednomu z „nepatrných“, kteří věří v Ježíše.³⁵ „Nepatrný“ zde může být každý člen společenství, ale ti prostí, chudí, nevýznamní mohou být vystaveni, pro své společenské postavení, pohrdání či opovržení. Nikdo nesmí být přehlížen, protože pohrdání i tím nejnepatrnějším je bráno jako vystupování proti nebeskému světu.³⁶

Dalším charakteristickým rysem byly společné modlitby, kdy společně jedli, jako hold památky na poslední večeři Páně s jeho učedníky. Příklad vyslyšení modlitby pak je zakotven v Ježíšově prohlášení: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem

³⁴ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 10.

³⁵ MAREČEK, P. *Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu*. s. 232.

³⁶ Tamtéž, s. 129.

já uprostřed nich“. (Mt 18; 20) Tyto základní rysy popisuje evangelista Lukáš ve skutcích apoštolských: „Všichni, kteří uvěřili, byli pospolu a měli všechno společné. Prodávali svůj majetek a rozdělovali vše podle toho, jak kdo potřeboval. Každého dne pobývali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem. Chválili Boha a byli všemu lidu milí.“³⁷ Společná modlitba se pak měla týkat jedné společné věci. Pak mohla být vyslyšena. Tímto způsobem byl kladen důraz na jednotu křesťanského společenství, jako na její základní charakteristiku.³⁸

Křesťanské společenství bylo založeno na osobních vztazích. Již Ježíš označoval ostatní členy společenství za své „bratry“. Dokonce vymezuje jakousi zodpovědnost jednoho za druhého. (Mt 18; 15) Ve společenství pak bylo na hřích spáchaný jedním z členů pohlíženo jako na hřích spáchaný společenstvím celým.³⁹ Bratr, který zhřešil, byl pak pro společenství získáván zpět. První fází byl osobní pohovor, „mezi čtyřma očima“. Pokud ten nevedl k výsledku, má se věc řešit před dvěma svědky a pak případně před celým společenstvím. (Mt 18; 15-17) Z výše uvedeného je zřejmé, že jde hlavně o záchranu a znovuzískání bratra do společenství, nikoli o odsouzení, nebo pokárání bratra. Prvotně je zde prosazována myšlenka sounáležitosti a integrity společenství.⁴⁰ Společenství křesťanů nebylo v žádném případě volným sdružením, kde si každý mohl dělat, co se mu zlíbí. Ježíš ve svém učení stanovoval jednotlivé zásady křesťanského chování, které se po zaznamenání evangelisty staly normami chování. Kdo chtěl následovat Ježíše, musel tyto zásady dodržovat, aby tím dodržoval i zásady dané od Boha a dostalo se mu nebeského království.

---

³⁷ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 19.

³⁸ MAREČEK, P. *Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu*. s. 238.

³⁹ MAREČEK, P. *Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu*, s. 236.

⁴⁰ MAREČEK, P. *Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu*. s. 237.

Vzestupu křesťanství nahrával i fakt, že v tehdejší římské společnosti byla asi jen dvě procenta obyvatel bohatá, střední vrstva byla tvořena přibližně osmi procenty společnosti a zbývající obyvatelstvo žilo v chudobě. Pokud hovoříme o chudé části společnosti, jednalo se skutečně o chudé, kteří prakticky jen přežívali. Rozdíl mezi bohatými a chudinou byl propastný.⁴¹ A do takového prostředí přišlo náboženství, které hlásalo lásku mezi lidmi. Prvními oslovenými byli otroci a chudí, právě pro aspekty obsahující humanismus, přátelství a rovnost mezi lidmi.⁴² Členové nového společenství si navzájem pomáhali a ctili se mezi sebou, ať už byl člověk jakýkoli. I když to byl třeba mrzák, či chudý na duchu apod.

A navíc, vyhlídkou bylo zvěstované království nebeské a věčný život. Křesťanským věřícím pomáhala představa vzkříšení překonávat strach ze smrti.⁴³ Není divu, že takovéto náboženství oslovilo široký okruh římské společnosti. Ale to v žádném případě neznamenal, že by novou víru přebírala jen vrstva chudiny. Ke křesťanství se naopak hlásili i příslušníci střední vrstvy a nejvyšších kruhů, kteří byli důležitou součástí komunity a její administrativy.⁴⁴

---

⁴¹ HAZLETT I. *Rané křesťanství*. s. 26.

⁴² DEMJANČUKOVÁ, D. *Dějiny a teorie náboženství*. s. 22.

⁴³ DEMJANČUKOVÁ, D. *Dějiny a teorie náboženství*. s. 22.

⁴⁴ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 67.

3 HLAVNÍ PŘEDSTAVITELÉ RANÉHO KŘESŤANSTVÍ

Každá myšlenka má svého původce, a pokud se ta myšlenka stane náboženstvím, jistě má i své šířitele. V následující kapitole se budu věnovat osobě, která je s křesťanským náboženstvím nerozlučně spojena – Ježíšem z Nazareta, v křesťanské nauce známým jako Ježíš Kristus a jeho následovníky.

3.1 Ježíš Kristus a jeho učedníci

Kdo byl vlastně Ježíš z Nazareta? Na tuto otázku se pokoušelo odpovědět již mnoho odborníků ze všech koutů světa, ale prozatím nikdo nenalezl uspokojivou odpověď. Pro křesťany je to syn boží, který zvěstoval království boží na zemi, pro muslimy Mohamedův prorok a pro ateisty člověk, i když charismatický a nadaný.

Ježíšův život byl v posledních letech, díky moderním metodám historického zkoumání, poměrně dobře zmapován. Nejvydatnějším zdrojem jsou bezesporu evangelia a ústní tradice, která jsou zachycena v novozákonních listech.⁴⁵ Tyto zdroje však mohou být poněkud zavádějící, pokud chceme Ježíše poznat jako historickou osobu.

Nehledě na skutečnost, že bádání zaměřené na rekonstrukci dějin křesťanského náboženství musí zohledňovat fakt možnosti zkreslení informací

i s ohledem na porozumění významu, obsahu a smyslu uváděných skutečností v souvislosti se sociálně-kulturními podmínkami té doby.⁴⁶ Evangelia nejsou svou podstatou životopisná díla, postrádáme v nich například popis osoby Ježíše, jeho mládí, atd. Naopak valná část díla je věnována vylíčení posledního týdne Ježíšova života. Nejedná se tedy

⁴⁵ Např. 1. Korintským 15,3-8.

⁴⁶ HORYNA, B. *Úvod do religionistiky*. s. 65.

o pouhé vyprávění příběhu, ale o zvěstování „dobré zprávy“.⁴⁷ Současný náhled na historickou postavu Ježíše má samozřejmě jiný rozměr, než před několika staletími. Evangelia bývala přijímána dříve nekriticky a dogmaticky bez výhrad jako zpráva o Ježíšově životě ne však o jeho mládí. Lze z nich však vyčíst alespoň některé rysy Ježíšova myšlení, vystupování, řeči a působení.⁴⁸

Evangelia jsou uznávána čtyři – podle Marka, Matouše, Lukáše a Jana. V době raných křesťanů se číslo čtyři považovalo za symbol celistvosti a univerzality.⁴⁹ Důvodem jejich vzniku byla pravděpodobně potřeba uchovat pro další generace ústní podání Ježíšova života a jeho učení. V žádném případě se nejedná o autentický záznam jeho slov. Spíše se jedná o zápis Ježíšových slov, která byla stylizována křesťanskou vírou.⁵⁰ Lze čerpat i z díla historiků, například Josepha Flavia (37-100 n. l.). Joseph Flavius pocházel z židovské kněžské rodiny. Žil nějakou dobu jako správce Galileje, kde žil i Kristus a v jeho díle je přinejmenším zpracován obraz tehdejší společnosti prvních křesťanů.⁵¹ V jeho nejznámějším díle *Židovská válka* popisuje období první židovské války proti Římanům v letech 66-70 pod vedením Judy Galilejského, které se sám zúčastnil na straně povstalců. Byl zajat a v Římě mu byla dána svoboda císařem Vespasianem. Jeho dílo lze tedy považovat za historicky autentické. O jeho díle se dokonce zmiňuje už Eusebius, ve svém díle *Církevní dějiny*.⁵²

Ježíš se narodil jako žid a dle evangelistů byl prostřednictvím Josefa potomkem krále Davida, v přímé linii potomkem Abraháma a dle Lukáše i Adama.⁵³ Podle evangelíí byl Ježíš zrozen z panny Marie

⁴⁷ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 10.

⁴⁸ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 42.

⁴⁹ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 11.

⁵⁰ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 43.

⁵¹ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 8.

⁵² EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. I/5.

⁵³ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 19.

a počat z Ducha svatého. Toto Ježíšovo narození z panny je zvěstí pro věřící, že Ježíš se nestal božím až v průběhu svého života, ale že byl Božím synem od samého počátku své lidské existence.⁵⁴ Josefovi se jako snoubenci Marie samozřejmě „něco“ nelíbilo, ale sen, v němž se mu zjevil anděl, ho přesvědčil, že toto dítě je zaslíbeným Mesiášem. (Mt 1; 20-21) Ježíš Nazaretský se narodil v Betlémě asi v roce 5 př. n. l.⁵⁵ O jeho životě do doby dospělosti toho mnoho nevíme. Josef s Marií utekl do Egypta před Herodem a vrátili se až po jeho smrti v roce 4 n. l. do Nazaretu v Galileji. Asi v jeho 12-ti letech, při návštěvě Jeruzaléma, se ztratil rodičům a byl nalezen, jak diskutuje s rabíny. Josefovi a Marii řekl, že je tam, „kde jde o věc mého Otce“. (L 2; 49) Ježíš se nestal Božím synem při křtu, ale projevoval božskou moc již v mládí. Podle Tomášova evangelia, když bylo Ježíšovi pět let, tak si hrál u brodu, kde z bahna vymodeloval dvanáct vrabčáků. Byla sobota a jeden žid si šel postěžovat Josefovi, co dělá Ježíš v sobotu. Povídá Josefovi: „Podívej se, ten tvůj kluk je tam u potůčku, a vzal si tan bláto a uplácal z něj dvanáct ptáčků, a nedodrží tak sobotu!“ A Josef běžel na to místo, a když to viděl, křikl na něj: „Co to děláš v sobotu,“ říká „když se to dělat nesmí?“ Jenže Ježíš zatleskal a křikl na ty vrabčáky: „Tak zmizte!“ A ti vrabčáci vyletěli a s křikem zmizeli.⁵⁶

Veřejně začal Ježíš vystupovat asi ve věku třiceti let (L 3; 23), kdy se uskutečnilo jeho pokřtění Janem Křtitelem. Příchod Ježíše jako Mesiáše byl Janem Křtitelem zvěstován v jeho vystoupeních. V Matoušově evangeliu je řečeno: „Já vás křtím vodou k pokání; ale ten, který přichází za mnou, je silnější než já – nejsem hoden ani toho, abych mu zouval obuv; on Vás bude křtít Duchem svatým a ohněm. Lopata je v jeho ruce; a pročistí svůj mlat, svou pšenici shromáždí do sýpky, ale plevy spálí neuhasitelným ohněm.“ (Mt 3,11-12) Toto je velice důležitý

⁵⁴ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, pán a spasitel* s. 229.

⁵⁵ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 30.

⁵⁶ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, pán a spasitel*. s. 130.

moment, kdy byl Ježíš označen za vyvolenou bytost.⁵⁷ Jedná se však taktéž o sporný moment, kdy Ježíš měl být tím, který přijde jako soudce, křtící ohněm a Duchem a ukončující dějiny. Ale on stojí v zástupu hříšníků, nechává se sám pokřtít a ohlašuje příchod Syna člověka, vyslaného Bohem, který nastolí nový řád. Ztotožnil se Ježíš s postavou Syna člověka?⁵⁸ Jedná se o velice ožehavou otázku, ke které jsou badatelé povětšinou velice zdrženliví. Jistě lze konstatovat, že to byl člověk sebevědomý, přesvědčený o svém mimořádném poslání. Byl si jist svým pověřením od Boha. Stále se však jedná jen o hypotetické řešení této otázky.⁵⁹

Ježíš přišel „na scénu“ ve vhodné době, kdy židovský národ po létech odporu proti římské nadvládě roku 63 př. n. l. definitivně prohrává a dostává se do područí Říma a následná povstání jsou vždy krvavě potlačována. Nemalou roli hrála situace židovského obyvatelstva. Zatížení nezájmem svých představitelů a dvojitými daněmi (chrámovou a římskou) doufali pak v nový, spravedlivý řád. Právě v této době je s nadějí očekáván příchod mesiáše – krále z Davidova rodu, a objevuje se postava Ježíše.⁶⁰ Jméno Ježíš je řeckým překladem hebrejského „Mesiáš“, tj. „Pomazaný“.⁶¹

Dle evangelií pak Ježíš putoval židovskými oblastmi a kázal a konal zázraky. Měl mnoho následovníků, ale mezi nimi si vybral dvanáct mužů jako „apoštoly“ (zástupce, posly), po kterých chtěl, „aby byli s ním, aby je mohl posílat kázat a aby měli moc vymítat zlé duchy“. (Mr 3; 14-15) Dvanáct podle počtu Izraelských kmenů.

⁵⁷ DEMJANČUKOVÁ, D. *Dějiny a teorie náboženství*. s. 20.

⁵⁸ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 46.

⁵⁹ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 62.

⁶⁰ DEMJANČUKOVÁ, D. *Dějiny a teorie náboženství*. s. 18.

⁶¹ PAWLOWSKY, P. *Křesťanství v proměnách dvou tisíciletí*. s. 18.

Tím chtěl symbolicky naznačit vytvoření nového Božího lidu.⁶²

Mezi dvanáct vybraných učedníků patřili:

- Šimon Petr, rybář z Kafarnaum,
- Jakub, rybář z Kafarnaum
- Jan, rybář z Kafarnaum, bratr Jakuba
- Ondřej, rybář, bratr Petra
- Filip, pocházel z Betsaidy
- Bartoloměj, též zvaný Natanael
- Matouš, výběrčí daní (celník)
- Tomáš, známý pochybnostmi o vzkříšení
- Jakub, syn Alfeův
- Tadeáš, také zvaný Juda
- Šimon Zélóta, bývalý nacionalista a bojovník za svobodu
- Jidáš Iškariotský, pokladník a Ježíšův zrádce⁶³
-

Příběh Ježíšova obvinění ze strany židovské Velerady a jeho odsouzení, k ukřižování na hoře Golgota, vzkříšení a nanebevstoupení by jistě svým obsahem samo o sobě bylo na velmi rozsáhlé pojednání, ale tento příběh je tak známý, že se zde o něm zmíníme jen takto heslovitě. Předmětem této práce je spíše sledovat linii vzniku křesťanství a související okolnosti. Co ale jistě stojí za zamyšlení, je fakt, že Ježíš mohl být prvním pronásledovaným křesťanem. On byl ten, kterého obecně považujeme za zakladatele křesťanské víry (sám se za něj nepovažoval,

---

⁶² BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 34.

⁶³ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 34.

sám nevěděl, že z jeho učení křesťanství vznikne a křesťanská víra vznikla až po jeho ukřižování⁶⁴), byl jejím čelním představitelem, kázal

proti úpadku židovského náboženství, proti jeho odklonu od Božích zákonů a neplnění smlouvy s Bohem. Proto byl „trnem v oku“ židům, kteří v něm viděli představitele sekty zbloudilců a narušitele starých pořádků. Ale nejenom židů, vždyť k odsouzení a ukřižování došlo s požehnáním římské státní moci zastoupené Pilátem Pontským. Nově vznikající náboženství narušovalo i zaběhnuté pořádky v říši a vytlačovalo bohy římského pantheonu. Pokud se na uvedená fakta podíváme z tohoto hlediska, zájmem obou stran byla vlastně likvidace nově vznikajícího náboženství, i když v té době spíše považovaného jen za sektu odpadlou od židovství. Obě strany měly sice odlišné důvody, ale cíl byl stejný. Myslím si, že si mohu dovolit tvrdit, že Ježíš byl nejenom prvním mučedníkem, ale i prvním skutečně pronásledovaným křesťanem, pokud si můžeme dovolit, s ohledem na výše uvedené, nazývat ho křesťanem. V jistém smyslu ano, a to s ohledem na skutečnost, že on byl ten základní kámen, na kterém vzniklo křesťanství. Historický Ježíš tedy není zakladatelem křesťanské víry, je jejím předpokladem. A to předpokladem tak významným, že bez něho by nedošlo k hnutí Ježíšových přívrženců a tedy by nedošlo ani k následnému vzniku křesťanské víry.⁶⁵ Předchozí konstatování nás nutně vede k myšlence, kdy tedy křesťanství vlastně vzniklo. Z pohledu věřícího křesťana jistě zásahem shůry a Kristovým vzkříšením, ale pokud se podíváme na tuto otázku pohledem religionisty, jistě lze za počátek křesťanství jako víry považovat moment, kdy Ježíšovi přívrženci určitým způsobem vyznali, že Ježíš, který skončil křížem, neskončil zmarem, ale že v něm je začátek a budoucnost, moc nového

---

⁶⁴ FUNDA, O. A., *Mezi vírou a racionalitou*. s. 240.

⁶⁵ FUNDA, O. A., *Ježíš a mýtus o Kristu*. s. 18.

života, života v pravdě, mocnější než smrt, takže jej ani smrt nemohla udržet v kamenných stěnách hrobu, že on otevírá budoucnost.⁶⁶

Po Ježíšově ukřižování a nanebevstoupení se obec postupně úspěšně rozrůstala, především z řad židovských farizejů. Jeruzalémská prvotní obec byla vedena třemi Ježíšovými učedníky – Šimonem – Petrem z Galileje (Petr – aramejsky „kéfá“, „skála“ – viz Mt 16,18 – „A já ti pravím, že ty jsi Petr; a na té skále zbuduji svou církev....“ viz Mt 16,18), který byl hlavním představitelem a pak Jakubem (synem Zebedeovým) a Janem („učedníkem, jehož Ježíš miloval, též synem Zebedeovým). K této trojici, která byla označována jako „sloupy církve“⁶⁷, bychom mohli ještě přidat Jakuba, pravděpodobného Ježíšova bratra, který požíval v obci velké autority. Křesťanská obec nevznikla samozřejmě pouze v Jeruzalémě, Ježíš měl přívržence i v Galileji, ale Jeruzalémská obec byla z těchto prvotních obcí nejvýznamnější. Pokud bychom se blíže podívali na první představitele církve, zjistíme, že první obce neměly stanovenou hierarchii v pravém slova smyslu.⁶⁸ Samozřejmě, že apoštolové a jejich následovníci byli lidé s jistou mocí a autoritou, ale jejich postavení nebylo vnímáno jako vládnutí, ale jako služba společenství. Hovoří se o „diakonii“, což je výraz pro „nejvyššího služebníka všech“, který stanovil sám Ježíš.⁶⁹ Myslím si, že mohu konstatovat, že pozdější hierarchické uspořádání církve vůbec nebylo Ježíšovým úmyslem, ale výsledkem dalšího vývoje křesťanství. Potvrzuje to i fakt, že Ježíš ani nepočítal s tím, že dějiny budou pokračovat. Vždyť zvěstoval příchod božího království a tím i konec dějin.⁷⁰

Již na konci prvního století můžeme pozorovat síť křesťanských obcí, která byla rozšířena především v Palestině a Malé Asii. Byla

⁶⁶ FUNDA, O. A., *Mezi vírou a racionalitou*. s. 242.

⁶⁷ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 19.

⁶⁸ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve* s. 16.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ FUNDA, O. A. *Mezi vírou a racionalitou*. s. 240.

zakotvena v Římě a zasahovala i do Řecka. Jednotlivé obce mezi sebou udržovaly čilý písemný styk. Dopisy zvěstovatelů víry a předních představitelů křesťanských obcí se nám zachovaly v náboženské literatuře a soudobých dílech historicky známých autorů. Jednotlivé křesťanské obce se vyvíjely v některých ohledech odlišně a to zejména s ohledem na místní kulturní podmínky. Ale všechny společně spojovala společná tradice o Ježíšovi a křest.⁷¹ Pokud docházelo ke sporům ve významnějších otázkách, byly řešeny prostřednictvím „starších a apoštolů“ v Jeruzalémě.⁷² Zajímavým bychom mohli shledat i způsob využívání židovských komunit k rozšiřování křesťanství. V mnoha z nich vyrostl neformální kroužek takzvaných bohobojných pohanů, kteří byli fascinováni „rozumnou bohoslužbou“ židovského náboženství s jeho etickou orientací. Váhali však s přijetím obřadního zákonodárství Mojžíšova zákona, který zahrnoval obřizku. Proto byli podle přísných židovských pravidel považováni za pohany.⁷³ Tito křesťané pohanského původu pak byli základem pro vznikající obce. Pravděpodobně první křesťanskou obcí, vzniklou mimo Jeruzalém, byla syrská Antiochie.⁷⁴ Další vývoj nelze pro nedostatek podkladů přesně zmapovat. Mohli bychom se částečně orientovat podle Pavlových misií, které proběhly v letech 50-66.⁷⁵ Z Antiochie cestoval na Kypr a do jihozápadní Malé Asie. Z malé Asie pak pokračoval do Řecka, kde založil křesťanské misie ve Fillipech, Galatii, Korintu a Soluni. Byl také aktivní v Efesu a v západní části Malé Asie. Mimo Pavlovy aktivity vzniká v roce 49 i křesťanská církev v Římě.⁷⁶ S dalším rozvojem vznikaly obce po celé Malé Asii, Sýrii, Foiníkii, Palestině a v římské provincii Arábii. Jednou z nejdůležitějších oblastí křesťanské církve se stal Egypt se střediskem v Alexandrii. Další centra se pak nacházela na severu afrického kontinentu v provinciích

---

⁷¹ FILIPI, P. *Křesťanstvo*. s. 12.

⁷² FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 53.

⁷³ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 65.

⁷⁴ FILIPI, P. *Křesťanstvo*. s. 11.

⁷⁵ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 91.

⁷⁶ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 66.

Africa proconsularis a v Numidii, kde bylo střediskem Kartágo. V polovině třetího století se objevily střediska křesťanské církve v Itálii v Miláně a Aquileii. Další soustředění křesťanských věřících se odehrávalo na počátku čtvrtého století ve Španělsku, především na jihu země. Informace o pronikání křesťanství do oblasti Galie již nejsou tak dobře doložitelné. Vznikají centra v oblasti Provence a Lyonu, odkud se šíří dále na sever.⁷⁷ Na východ se křesťanství šířilo do Mezopotámie, Persie a Arménie. Zajímavostí jistě je i vznik gótské národní církve. Jednalo se o potomky gótizovaných řeckých křesťanů z Malé Asie, kteří byli gótskými nájezdníky zavlčeni do oblastí k Dunaji v padesátých letech třetího století.⁷⁸

Prvotním úmyslem apoštolů bylo všechny Izraelity přivést k uznání Ježíše za Mesiáše. Následně však zjistili, že židé nejsou ochotni svůj rozsudek nad Ježíšem revidovat, ba naopak začali stoupence křesťanské víry pronásledovat. Křesťanské společenství se tak otevřelo i pro nežidovské občany.⁷⁹ Jako základní kámen pro toto rozhodnutí byla skutečnost, že spásy mohou dosáhnout všichni, kdo věří v Ježíše Krista a dodržují přikázání Boží. Zvláště Pavel učil, že Zákon přikrývá pouze naši slabost a hříšnost, ale spása je darována skrze příslušnost k Ježíšovi, dosvědčenou ve víře a dokonanou ve křtu.⁸⁰ Toto rozhodnutí na jednu stranu umožňovalo prudký rozmach křesťanství, ale na druhou stranu sebou přinášelo mnoho nových problémů, které bylo třeba neprodleně řešit.

Jednou z takových otázek bylo, zda nežidé, pokud se budou hlásit ke Kristu, musí přijmout židovský zákon a vykonat obřízku. Tento a ještě několik jiných problémů si vyžádalo mnoho diskuzí mezi nejzasvěcenějšími a některé z nich však nebyly vyřešeny k všeobecné

---

⁷⁷ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 70.

⁷⁸ Tamtéž, s. 71.

⁷⁹ FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 15.

⁸⁰ Tamtéž, s. 15.

spokojenosti. Nakonec rozhodly argumenty vyslovené Petrem a uvedené ve Skutcích apoštolských: „Dobře víte, bratří, že Bůh... neučinil žádného rozdílu mezi námi a jimi, protože jejich srdce očistil vírou. Proč tedy nyní pokoušíte Boha a chcete vložit na uředníky břemeno, které nemohli unést ani naši otcové ani my! Věříme přece, že jsme stejně jako oni spaseni milostí Ježíše.“⁸¹

Zde je třeba se pozastavit i nad způsobem, jakým prováděl svou misijní činnost Pavel. Rozmachu křesťanství jistě dopomohl jeho výklad Evangelia. Ježíš chápal lidskou existenci tak, že člověka zachrání boží odpouštějící láska, ne jen vlastní dobrota. Ježíše představuje jako toho, který svou smrtí smazal hřích a zvítězil nad smrtí. Zvěst o božím odpuštění posouvá do výpovědi o ospravedlnění. Člověče, netrap se nad tím, jak budeš shledán spravedlivým, netrap se tím, jak obtojiš před Bohem! Jsi ospravedlněn. Skrze Kristův kříž a vzkříšení. Jediné, co pro to můžeš učinit, je, že se evangeliem, ospravedlněním necháš obdarovat, že tuto zvěst ve víře přijmeš.⁸² Mezi Židy kázal o Ježíšově učení, aniž by se je nějak snažil odvracet od původního židovského učení. Jinak však přistupoval k pohanům, kteří nebyli zatíženi židovskou vírou a jejími pravidly. Nezatěžoval je povinnostmi, jakou byla např. obřízka a vychovával z nich „čistokrevné křesťany“.⁸³ Jeho způsob rozšiřování křesťanství mezi pohany měl zásadní význam o rozvoj křesťanské víry a hlavně získávání její identity. Možnost přijetí křesťanství pohany vyvolalo vlnu protestů, především u židovských křesťanů, kteří to považovali za znevážení Božího zákona. Následkem vzniklé vzájemné nevraživosti bylo oddělení křesťanských a židovských komunit se zvýšením odporu proti křesťanské infiltraci. Od té doby se pravděpodobně začal v Antiochii používat název křesťané. Před tímto obdobím se pro vyznavače nové víry a Ježíšovy následovníky používal

⁸¹ FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 16.

⁸² FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 91.

⁸³ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. s. 22.

název „nazarénové“.⁸⁴ Židokřesťanská část společenství se pak jaksi vytrácí. Vysvětlení by mohlo spočívat i v potlačení židovského povstání a zničení Jeruzaléma roku 135. Židé byli vyhnáni. Židokřesťané jsou se svou židovsky zbarvenou christologií pomalu, ale jistě vytlačováni z vedoucího postavení v křesťanské církvi až jsou pohansko-křesťanskou částí církve považováni spíše za odloučenou obec, než za sektu, která ustrnula ve vývoji.⁸⁵ Tím se paradoxně židokřesťané, kteří stáli na počátku vzniku křesťanství a cítili být se nositeli původních tradic, dostali na okraj křesťanské církve. Dalo by se říci, že se dostali na pozici prvních křesťanů ve společenství judaismu, kdy byli považováni jen za sektu.⁸⁶

Šíření víry dále popisuje Bible: „Po smrti Štěpánově nastalo v Jeruzalémě pronásledování. Ti, kteří se odtud rozprchli, dostali se až do Fénicie, na Kypr a do Antiochie; slovo evangelia však zvěstovali jenom židům. Ale někteří z nich, původem z Kypru a z Kyrény, začali po svém příchodu do Antiochie zvěstovat Pána Ježíše také pohanům“.
(Sk 11; 19-20)

Tímto byla posílena i misijní činnost a umožnila vznik i dalších obcí. Židovské úřady svým pronásledováním vlastně i napomáhali propagátorům křesťanské víry. Vězněním a šikanováním zvěstovatelů víry popuzovali prostý lid, který, když viděl asketický život křesťanů, považoval to za nespravedlivé a křesťané získávali sympatie lidu.

Misijní činnost a šíření křesťanství mezi pohany byla jasně vyjádřena Ježíšovým poselstvím: „Jděte do celého světa a kažte evangelium všemu stvoření.“ (Mk 16; 15) Šíření víry nebylo jen otázkou „civilistů“. V oblastech, kde se uchytilo křesťanství, byly dislokovány i posádky římského vojska. Samozřejmě, že nové náboženství našlo své příznivce i mezi vojáky. Díky přesunům vojska napříč celou římskou říší,

⁸⁴ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 66.

⁸⁵ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. s. 25.

⁸⁶ HORYNA, B. *Úvod do religionistiky*. s. 56.

docházelo k šíření křesťanské víry i těmito cestami. Toto tvrzení můžeme potvrdit faktem, že dosti velký počet římských vojáků byl prokazatelně popraven za propagaci křesťanství.

3.2 Ostatní tvůrci nového náboženství

Ježíš měl, kromě výše uvedených vyvolených učedníků, mnoho následovníků, kteří ho provázeli. Zajímavostí je i fakt, že mezi nimi i byly i ženy, které v té době měly jako manželky a matky hodnotu trochu vyšší, než majetek, ale byly představitelky pokušení a hříchů.⁸⁷ Jeho následovníci představovali širokou základnu a šířili křesťanskou víru. Většina apoštolů postoupilo mučednickou smrt za udržení a prosazení křesťanské víry. Právě vedoucí osobnosti nově vzniklých křesťanských obcí se následně nemalou měrou zasloužily o rozšíření křesťanství. Zpočátku se jednalo o charismatické vůdce, kteří hlásali Slovo boží a prováděli misijní činnost. Postupně byli nahrazováni učiteli - apologety, kterých snahou bylo šířit křesťanství jako „pravou filosofii“.⁸⁸

Jedním z těchto představitelů je např. **Ignác, biskup z Antiochie** (asi 50 – asi 107). Jemu je přisuzována myšlenka katolické (všeobecné) církve.⁸⁹ Byl to taktéž on, kdo odmítl ztotožňovat křesťanskou církev s židovstvím a bojoval o její identitu a samostatnost.⁹⁰ Zajímavým aspektem jeho pojetí víry byla skutečnost, že u Ježíše Krista vyznává jak lidství, tak božství.⁹¹ Jak zaníceným vyznavačem víry byl, bychom si mohli ukázat na ukázce jednoho z listů, které napsal křesťanské obci v Římě. Doslovně píše toto: "Ze Sýrie až do Říma bojoval jsem s divokou zvěří na vodě, na zemi, ve dne v noci, uvázan mezi deseti leopardy, myslím tím vojenskou ochranu, kteří za dobré jednají ještě hůře. Jejich urážky jsou

⁸⁷ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 76.

⁸⁸ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 67.

⁸⁹ BACKHOUSE, S. *Malé kompendium křesťanských dějin*. s. 12.

⁹⁰ ČERVENKOVÁ, D. *Jak se křesťanství stalo náboženstvím*. s. 16.

⁹¹ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, pán a spasitel*. s. 131.

pro mne velmi poučné. Tím se však nechci ospravedlňovat. Kéž bych se směl radovat z divoké zvěře, která je mi připravena, a kéž by to bylo brzo! Budu jim lichotit, aby mne rychle strávila a nešetřila mne, jak to u některých učinila. A nebude-li chtít, přinutím ji k tomu. Mějte se mnou uznání: Vím, co mi prospívá.

Nyní začínám být žákem. Kéž bych nedal přednost tomu, co je vidět, před tím, co není vidět, abych tak mohl dosáhnout Krista. Ať mne pálí, křižují, ať na mne pošlou smečky zvěře, ať mne trhají, rozsekají, ať rozmetají mé kosti, rozbijí mé údy, rozdrťí celé tělo, ať si na mne vymyslí d'ábelské tresty, jen když dosáhnu- Krista"⁹² Byl umučen v Římě roku 107.

Biskup **Polykarp ze Smyrny** (asi 69 – 156) působil i v Římě a patřil k vůdčím osobnostem druhého století. Podle Eusebia byl jedním z těch, ještě viděli Pána.⁹³ I on, podobně jako Ignác byl silně věřícím a dokazoval to i např. ve svém listu Filipánům: "Zapřísahám vás všechny, abyste byli poslušni a trpěliví, jak jsme to na vlastní oči viděli na blažených mužích Ignatovi, Rufovi a Zosimovi, ale i u jiných z vašich i u Pavla a ostatních apoštolů. Věřte, že ti všichni neběželi nadarmo nýbrž pro víru a spravedlnost. Oni věřili, že jejich místo je u Pána, a pro něho i trpěli. Nezamilovali si tento svět, nýbrž toho, jenž za nás zemřel a pro nás jej Bůh vzkřísil"⁹⁴ Polykarp byl umučen za císaře Vera, společně s několika jinými křesťany. Eusebius popisuje, jak byli napřed mučeni jeho spolumučedníci: "Biči byli tak rozšleháni, že bylo vidět nejen šlachy a žíly, ale i vnitřnosti, až diváci v pláči prosili o slitování. Ti, kteří byli vybráni pro zvěř, podstoupili hrozná muka. Byli pokládáni na střeptiny či jiným způsobem mučeni."⁹⁵ Jeho mučednická smrt pálením a proboděním⁹⁶

⁹² EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. III/37.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. III/37.

⁹⁵ Tamtéž. IV/23.

⁹⁶ Blíže viz tato práce kap. 4.3.2.

byla zachycena v knize Mučednictví Polykarpovo a měla velký vliv na vývoj křesťanství druhého a třetího století.⁹⁷

Prvním spisovatelem – apologetou, který spojoval nároky víry a rozumu, byl **Justin** (asi 100 – asi 165). Vyznával rovněž Kristovo reálné lidství a i božství. Vztah Ježíše Krista a Boha viděl jako vztah jistého druhu subordinacionismu, protože Syn je dle něj podřízen Otci.⁹⁸ Napsal díla První antologie a Druhá antologie, ve kterých označuje křesťanství za nejrozumnější filozofii a snaží se vyvrátit výhrady racionalistů vůči křesťanské víře a nauce.⁹⁹ První antologii adresoval Antonioví Piovi, jeho synům a římskému senátu, Druhou antologii adresoval Antoniu Verovi.

Mimo jiné napsal také Dialog s Trifonem. Obsahem je i rozhovor s tehdy známým židem z Efezu - Trifonem. V této rozmluvě se zmiňuje o židech, že připravili těžké rány Kristovu učení, když Trifonovi říká: „Místo abyste činili pokání za své provinění, kterého jste se dopustili, vyslali jste do celého světa k tomu vybrané lidi z Jerusalema, kteří musili tvrdit, že křesťané jsou sekta popírající Boha a šířit takové pomluvy, jakých jsou schopni jen ti, co nás neznají. Takto dáváte příležitost k nespravedlnosti nejen sobě, ale i ostatním lidem.“¹⁰⁰ Justin byl také jedním z apologetů, který pojímá křesťanství jako filozofii a představuje první filozoficko-teologickou syntézu univerzálního katolického charakteru. Podle jeho názoru je Boží „Logos“ (věčné „Slovo“) v jejím středu a vloženo jako „semeno pravdy“ do nitra každého člověka. To osvětluje stejně řecké mudrce, tak izraelské proroky a nakonec se zjevilo jako Ježíš Kristus v lidské podobě.¹⁰¹ Je schopen inteligentně využívat platonskou metafyziku, stoickou etiku a helénistickou kritiku mýtu: jednak v negativním smyslu, aby odhalil pohanský polyteismus, mýtus (nemorální

⁹⁷ BACKHOUSE, S. *Malé kompendium křesťanských dějin*. s. 14.

⁹⁸ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, pán a spasitel*. s. 137.

⁹⁹ BACKHOUSE, S. *Malé kompendium křesťanských dějin*. s. 14.

¹⁰⁰ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. IV/29.

¹⁰¹ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. s. 26.

příběhy o bozích) a kult (krvavé oběti, uctívání zvířat) coby pověru, ba i jako dílo démonů, jednak v pozitivním smyslu, aby pak dokazoval, že filozofové jako Herakleitos a Sokrates byli vlastně „křesťany před Kristem“.¹⁰² Tato myšlenka vlastně dává křesťanství vědecký základ a sblíží je s helénismem.

Jedním z představitelů východního křesťanského učení je **Klement z Alexandrie** (asi 150 – asi 215). Byl nejen obhájcem křesťanské víry mezi nejvyššími kruhy společnosti, ale je považován i za jednoho z prvních teologů.¹⁰³ V roce 190 se stal představeným katechetické školy. Křesťanství se zde vyučovalo zejména pro vzdělance – filozofy, ale i pro nové konvertity, kteří měli studium jako přípravu na přijetí do církve. Jedním z jeho názorů byla skutečnost, že stejně jako židé měli před Kristovým příchodem Zákon, tak Řekové filozofii. Základ pozitivního hodnocení řecké filozofie a Starého zákona spočívá v tom, že Logos je společně s Otcem a Duchem svatým stvořitelem světa, Učitelem všech a Zákonodárcem všeho stvoření.¹⁰⁴ Podle Klementa nemělo být ani jedno učení nadřazeno druhému. Hlavním dílem je trilogie – *Výzva k Helénům* (Protreptikos), *Vychovatel* (Paidagógos) a *Strómata*, která se mimo jiné věnuje i křesťanským gnostickým myšlenkám.¹⁰⁵

Jeho styky a úctu k ostatním čelním představitelům rané křesťanské církve zmiňuje i Eusebius ve své knize *Církevní dějiny*: „Zdá se mi, že v první knize svých *Stromata*, kde mluví o vynikajících nástupcích apoštolů, jen tak matně naznačuje, že se s nimi stýkal. "Toto dílo" říká, "není spisem vyumělkovaným krásnými slovy, nýbrž obsahuje poznámky, které by mi pomáhaly při mé zapomětlivosti ve stáří. Je to prostý obraz, jakési načrtnutí jasného a bohatého učení a oněch blažených a opravdu úctyhodných mužů, které jsem byl uznán za hodna poslouchat. Jeden

¹⁰² KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*, s. 26.

¹⁰³ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, pán a spasitel*. s. 141.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 141.

¹⁰⁵ BACKHOUSE, S. *Malé kompendium křesťanských dějin*. s. 17.

z nich, Ironicus byl v Řecku, jiný ve Velkém Řecku, jeden pocházel z Coelesyrie, druhý z Egypta, jiní žili na Východě a sice jeden byl Assyřan, druhý původem Hebrejec z Palestiny. Posledního - podle svých vědomostí však prvního - jsem zastihl v Egyptě, kde se skrýval. Tito muži uchovali věrnou tradici apoštolského učení, které jako děti od otce přijali přímo od svatých apoštolů Petra a Jakuba Jana a Pavla. Jsou podobní spíše otcům než dětem - a s Boží pomocí až po naši dobu se snažili zasévat ono apoštolské semeno do našich srdcí.“¹⁰⁶

Naopak za otce západního křesťanského učení bychom mohli považovat **Tertuliána** (asi 155 – asi 230) a jeho apologetickou práci (lat. Apologeticum – Obrana, asi 197), původně pohanského filozofa a následně kartaginského biskupa **Cypriána** (asi 200 – 258) a **Augustina** (354 – 430).¹⁰⁷

Tertulián přešel po roce 207 k sektě montanistů. Byl jedním z nejdůležitějších teologů píšících v latině. Podle Tertuliána existuje přímá úměra mezi realitou naší spásy a realitou Kristova těla. Pokud by Kristus neměl pravé tělo, nemohl by zemřít, pokud by nezemřel, nemohl by vstát z mrtvých, a tak bychom nebyli ospravedlněni.¹⁰⁸ Tertulián ve svém Apologetiku vyslovuje svůj názor na postoj císaře Tiberia k Bohu křesťanů. Dle jeho vyjádření se nová víra Tiberiovi líbila a proto návrh na přijetí křesťanství, jako oficiálního náboženství, předložil senátu, tento návrh nebyl senátem přijat. Tiberius prý u svého názoru setrval a nadále křesťanství podporoval.¹⁰⁹ Dále pak Tertulián zmiňuje, že prvním císařem, který začal pronásledovat křesťany, byl císař Nero. Takto vystihuje Neronův charakter: "Zeptejte se historických knih! Tam shledáte, že poprvé ke všem ukrutný Nero pronásledoval tuto sektu, která tehdy v Římě se velmi rozmáhala. Chlubíme se, že takový člověk začal nás

¹⁰⁶ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. V/13.

¹⁰⁷ BACKHOUSE, S. *Malé kompendium křesťanských dějin*. s. 16.

¹⁰⁸ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, pán a spasitel*. s. 143.

¹⁰⁹ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. II/2.

pronásledovat. Vždyť každý, kdo jej zná, musí vědět, že Nero odsoudil i to, co bylo velmi dobré".¹¹⁰ Tertulián nebyl poklidným filozofem, jeho práce se nesly v bojovém duchu. Jako například pojednání Proti Markiónovi, ve kterém postavil Ježíšova Otce proti starozákonnímu Bohu. Odsuzuje lidské zkoumání jako herezi, křesťanství jakožto zjevení od Boha má být přijímáno vírou.¹¹¹

Cyprián se dostal do sporu s papežem Štěpánem I., protože byl ochoten po určité době pokání vzít zpět do církve odpadlíky. Touto otázkou se zabíral ve spisu O odpadlých, kde mimo jiné trvá na kontrole církevního učení biskupy. Dokonce ve spisu O dobrých skutcích a dobročinnosti připouští možnost koupě spásy.¹¹² Cyprián byl umučen roku 258 za vlády císaře Valeriána.¹¹³

Augustin (354 – 430, celým jménem Augustinus Aurelius) se roku 373 stal vyznavačem manicheismu a teprve roku 387 začal vyznávat „pravé“ křesťanské učení, když byl v Miláně pokřtěn Ambrosiusem. Zvolen biskupem v Hippu (dnes Annaba v Alžírsku) byl roku 395. Vyznání (387), O Nejsvětější Trojici (399-419) a O Boží obci (412 – 426) jsou Augustova nejznámější díla.¹¹⁴ Augustus stanovil, proti učení donatistů, že i kdyby byl kněz nevhodnou osobou, tak svátost uděluje jako dar Kristus a není třeba druhého křestu. Na císařské konferenci roku 411 v Kartágu byl v opozici proti donatistům na straně katolíků. Téhož roku začal bojovat proti učení pelagianistů, představovaném Pelagiem a Caelestiem. Augustin obhajoval existenci dědičného hříchu a nezbytnost dětského křtu.¹¹⁵ Spor s pelagianisty trval až do jeho smrti roku 430.

¹¹⁰ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. II/28.

¹¹¹ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 140.

¹¹² HAZLETT, I. *Rané křesťanství*, s. 141.

¹¹³ BACKHOUSE, S. *Malé kompendium křesťanských dějin*. s. 22.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 31.

¹¹⁵ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 146.

4 PRONÁSLEDOVÁNÍ KŘEŠŤANŮ OD KRISTA PO KONSTANTINA VELIKÉHO

Zajímavým fenoménem nového náboženství bylo mučednictví. Raní křesťané byli pro svou víru pronásledováni, krutě mučeni a hromadně popraveni. Logickým vyústěním mělo být oslabení víry a likvidace jejích přívrženců, však opak byl pravdou. Období mučedníků raného křesťanství pak bylo završeno vítězstvím křesťanské víry, kdy v době císaře Konstantina Velikého jako vycházející slunce zazářilo ve své plné velikosti, aby se následně stalo státním náboženstvím římské říše. Proto jsem toto zajímavé téma vložila do své práce jako obsah následující kapitoly.

Proč představitelé římské říše pronásledovali křesťany? S ohledem na tuto otázku si nejprve musíme ozřejmit náboženské představy starověkého Říma.

4.1 Důvody pronásledování křesťanů Římany

Římské náboženství bylo velmi různorodé. Přístupné bohům, ale také náboženským zvykům ostatních kultur. Ne náhodou se římský pantheon bohů tolik podobá řeckému. Prakticky celý řecký pantheon byl převzat Římany a dále rozšiřován o bohy ostatních národů. Vlivem rozpínání římské říše musel Řím integrovat nejen podmaněné národy, ale i jejich kultury a náboženství. Představitelé Říma se nebránili rozšiřování pantheonu vlastních bohů o bohy národů přidružených, naopak rozšíření chápali jako posílení své vlády pod ochranou většího množství bohů. Bylo samozřejmostí, že římský pantheon byl považován za přední a nejvyšší.

Ve starém Římě se tolerovala a povolovala prakticky všechna náboženství, pokud tím nebyl narušován veřejný pořádek. Pokud však došlo k možnosti oslabení římské mocenské struktury, následovala

okamžitě zákonná reakce. Např. roku 186 př. n. l. bylo odsouzeno 7000 obžalovaných stoupenců Bakchova kultu, protože pořádali tajné orgie a pitky.¹¹⁶ Postupem času se vykrystalizoval princip římské náboženské politiky, kdy tvrdost vůči těm, kdo rozvraceli římskou morálku, ohrožovali obecné blaho nebo páchali zločiny ve jménu svého kultu, byla odpovídající velké náboženské toleranci.

Základ římského náboženství tvořil pantheon olympských bohů v čele s Jupiterem a jeho manželkou Junonou. Dále následovali bohové, kteří byli nositeli různých funkcí – Minerva (bohyně lásky, moudrosti a řemesel), Mart (bůh Slunce), Quirinus (bůh války, spolu s Martem a Jovem ochraňovali Řím), Vulkána též Mulciber (bůh ohně a kovářství), Vesta (bohyně rodinného krbu)¹¹⁷ atd. K výkladu vůle bohů sloužili Agurové – vykladači věšteckých knih. K tomuto základnímu pantheonu se nabalovaly další mysterijní kulty, jako např. kult bohyně Isis z Egypta, anebo fryžského boha Mithry (ten, který svazuje – zoroastrismus).

Dalším zvláštním bodem tématu je uctívání božství římských císařů. Často se s tímto uctíváním vládců setkáváme v Asii, kde mělo dlouhou tradici. Do doby vlády císaře Octaviána byli jako bohové uctíváni pouze mrtví císařové, ale od doby, kdy se Octavián (63 př. n. l. – 14 n. l.) ujal funkce velekněze a přijal jméno Augustus, příslušelo obdobné uctívání

i císařům žijícím. Uctívání císařů bylo od ostatních národů vůči římskému státu chápáno jako projev loajality, nikoli jako projev náboženské příslušnosti. Zvláštní postavení v tomto ohledu měli židé. Sice i oni měli povinnost obětovat císaři; byli však jako „religio licita“, povolené náboženské společenství, osvobozeni od jeho uctívání jako boha.¹¹⁸ Tohoto zvláštního postavení se jim dostalo z důvodu jejich přísně

¹¹⁶ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 17.

¹¹⁷ GRIMBLY, S. *Encyklopedie starověkých civilizací*. s. 109.

¹¹⁸ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 17.

monoteistické víry, která se týkala pouze židovského národa a nebyla z jejich strany šířena do mimo židovského prostředí. Římská nadvláda nad židy jimi byla vnímána jako Hospodinův trest neposlušnému národu. I přes římskou náboženskou toleranci docházelo k neustálým třenicím a odporu proti římské nadvládě.

Tresty za rouhání se Bohu, modlářství, znesvěcování Šabatu, porušování Desatera, aj. byly tvrdé a ve většině případů to byly rozsudky smrti, ať se jednalo o rozsudky židovské Velerady, nebo představitelů římské moci. Jedním z nejvíce používaných bylo ukamenování. Ve valné většině případů byl odsouzený svržen z vyvýšeného místa a ubyt těžkými kameny, které na něj byly shora házeny.¹¹⁹ Dalším trestem bylo „čtyřicet bez jedné“, kdy se jednalo o bičování řemeny z telecí kůže. Za císaře Nera byli křesťané zašíváni do zvířecích kůží a předhazováni divé zvěři, nebo z nich byly tvořeny živé pochodně pro osvětlení města. K dalším hojně používaným způsobům bylo ukřižování, mnohdy i hlavou dolů. Někteří odsouzenci byli vhozeni do moře, jiní umořeni hladem. Rozličné byly i způsoby mučení – natahování na skřípec, drásání kleštěmi nebo železnými drápy a následné nalití octa nebo nasypání soli do ran, pálení, lámání kostí – v těchto ohledech byla „lidská“ fantazie velmi vynalézavá.

Křesťané uznávali svrchovanou moc představitelů římské říše. Římský císař byl dle jejich představ nedotknutelnou postavou, ovšem ne vlídným a spravedlivým Bohem, kterého by uctívali. Vždyť podle Marka platilo „Co je císařovo, odevzdejte císaři, a co je Boží, Bohu.“ (Mr 12; 17) Nebo v listech Římanům bylo řečeno: „Každý ať se podřizuje vládní moci, neboť není moci, leč od Boha“¹²⁰.

Proto bylo pro křesťany svým způsobem i nepochopitelné jejich pronásledování v říši s takovou náboženskou tolerancí. Bohužel jejich

¹¹⁹ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*, s. 29.

¹²⁰ Tamtéž . s. 20.

náboženství, na rozdíl od konzervativní židovské víry, chtěli šířit mezi široké masy a tím začali ohrožovat samotný Řím. Proč se vlastně římský stát cítil tak ohrožen? Je si třeba uvědomit i další fakt a to je pro antický svět charakteristické velmi úzké propojení náboženské a státní sféry. Pečlivé dodržování kultických předpisů znamenalo úzké propojení mezi právem a náboženstvím, za účelem uchování přízně bohů.

Hodnoty společnosti antického světa byly především patriarchální a hluboce konzervativní. Každá změna budila podezření, byly zakořeněny tradice a zvyky přejaté od předchozích generací. V římské společnosti byla již dětem od mládí vštěpována úcta k bohům a k předkům. Ctít předky a své rodiče bylo pro římskou společnost základem výchovy. V domech se věšely posmrtné masky zemřelých příbuzných, které měly za úkol ochránit vůdčího ducha domácnosti – *genia*.¹²¹ Křesťanům byl vyčítán ateismus, kdy neúčast na předepsaných obřadech bohům a neúcta k majestátu císařů byla chápána jako narušení *pax deorum*.¹²² Bylo jim též vytýkáno, že neuznávají *Logos* a *nomos* Řeků, tedy moudrost shromážděnou věky, životní styl, který je důležitou obecnou normou společnosti.¹²³ Takové výhrady ve společnosti, která vlastně stála na základech antických tradic, musely nutně vést k odsouzení takového „narušitele“ a takový člověk nemohl být nikdy dobrým občanem. Někteří spisovatelé líčí křesťany jako nemorální. Například Apuleius z Kartága napsal v době vlády Marka Aurelia román *Zlatý osel*. Jednou z postav je křesťanka, manželka pekaře. Podle Apuleiova líčení se jedná o zlodušnou postavu. Je líná, rozmařilá, krutá, mučí svého muže a pohrdá bohy. Pobožností k uctívání svého boha zneužívá k podvádění svého manžela, kdy již od rána pije a v nepřetržitých sexuálních orgiích tráví celý

¹²¹ HAZLETT I. *Rané křesťanství*. s. 25

¹²² ČERVENKOVÁ D. *Jak se křesťanství stalo náboženstvím*. s. 20.

¹²³ Tamtéž, s. 20.

den.¹²⁴ Je pravdou, že tehdejší dostupnost psaného slova spojená s úrovní vzdělanosti římské společnosti nemohla podstatným způsobem ovlivnit tehdejší dění, ale je zde ještě jeden ze způsobů, který již musel být brán v tehdejší společnosti v potaz, a to je řečnický projev. Právě představitelem řečnického umění ze stejné doby je Fronto (100 – 166), který byl vychovatelem Marka Aurelia a jedním z nejlepších řečníků. Je mu připisována oficiální „řeč proti křesťanům“.¹²⁵ Je pravdou, že někteří u křesťanů obdivovali ctnostný a statečný život, ale na druhou stranu zde byla potřeba přenést na někoho vinu za přírodní katastrofy a tragédie. Křesťané se tak stávali vhodným objektem, na nějž bylo vinu možné svalit. Byla zaznamenána výpověď jistého pohana Caecilia: „Vy křesťané se straníte veškeré radosti, i té nejnevinnější. Nechodíte do divadel, pohrdáte veřejným stravováním, opovrhujete hrami k poctě bohů, masem obětí a vínem, obětovaným na oltáři. Proto se bojte bohů, jejichž existenci popíráte!“¹²⁶ A je nasnadě, že křesťané, svou neúctou mohli popudit ostatní bohy a tím způsobit jejich pomstu lidem za neposlušnost. Není proto překvapením, že tento stav nakonec vyústil v pronásledování křesťanů představiteli římské moci a celkový odpor ostatního obyvatelstva vůči vyznavačům nového, destabilizujícího náboženství. Postupně však pravděpodobně rostly sympatie a obdiv k novému náboženství a i přes stálou opatrnost se křesťanům začalo dostávat ústupků a mnohdy i podpory. To vyvolalo nové obavy na straně vládců římské říše, které vyústily v další vlnu pronásledování ve druhé polovině třetího století. Ale podobné obavy byly i na straně křesťanských představitelů. Například Origenes (185 – 253) upozorňoval, že vágní svrchované božstvo pohanů rozhodně není totožné s pohanským Bohem.¹²⁷

---

¹²⁴ STIEBITZ, F. *Zlatý osel čili proměny*.

¹²⁵ HAZLETT, I. *Rané křesťanství* .s. 216.

¹²⁶ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 20.

¹²⁷ ČERVENKOVÁ D., *Jak se křesťanství stalo náboženstvím*. s. 27.

4.2 První období pronásledování křesťanů do r. 100

4.2.1 Pronásledování za císaře Caliguly

Gaius Caesar Augustus Germanicus (27-41) řečený Caligula („botička“) podle malých vojenských bot, které nosil jako chlapec) se postupně během své vlády začal ve společnosti objevovat v převlecích různých bohů a nechal se ostatními uctívat. Jeho předchůdci sice pevně drželi vládu ve svých rukou, ale autokratickou vládu se snažili maskovat. Ale Caligula, prý i pod vlivem židovského vládce Julia Agrippy, chtěl vypadat a vládnout jako despota.¹²⁸ Ukázkou jeho „božství“ bylo postavení mostu z lodí (3 – 5 km dlouhý) přes Neapolský záliv, který prý pak přešel jako nový Neptun. Tento jeho postoj vyvolal nepokoje mezi židovskou komunitou, která se střetla s řeckým obyvatelstvem (představitelem helénismu) a konflikt vyústil v pogrom.¹²⁹ Zejména konec jeho vlády byl vládou násilí a krutosti. Císařovi je připisováno motto: Oderint, dum metuant („ať mne nenávidí, jen když se mne bojí“).¹³⁰ Jedním z prvních mučedníků umučených za propagaci křesťanství byl **Štěpán**. Byl představitelem helénských židokřesťanů, kteří rozrůstáním křesťanské obce v Jeruzalémě konvertovali ke křesťanství. Patřil ke skupině „sedmi diákonů“¹³¹. Na rozdíl od původních apoštolů tato skupina nechtěla spojení křesťanství s židovským náboženstvím. Protože se tímto stali potencionální hrozbou, byl Štěpán r. 34 n. l. předvolán k výslechu před Veleradu (sanhedrin). Štěpán ve svém vystoupení kárá židy a označuje je jako „zarputilce se zatvrzelým srdcem a neslyšícíma ušima, kteří po celou dobu odporují Duchu svatému“.¹³²

¹²⁸ GRANT, M., *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 43

¹²⁹ GRANT, M., *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 44.

¹³⁰ SUETONIUS TRANQUILLUS, G. *Životopisy 12 císařů římských.*

¹³¹ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství.*, s. 20.

¹³² BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství.*, s. 20.

Kromě toho obvinil židy ze skutečnosti, že popravili Mesiáše, aniž by ho poznali. Velerada, jak se dalo očekávat, postupovala způsobem běžným proti rouhačům a vyřkla ortel – trest smrti ukamenováním. K vykonání trestu došlo za hradbami, protože rozsudek nesměl být vykonáván uvnitř města. Podle pověsti Štěpán klesl na kolena a zvolal mocným hlasem: „Pane, odpusť jim tento hřích.“ To řekl a zemřel. (Sk 7,60) Zajímavostí je, že exekuci byl přítomen Saul z Tarsu, nám dnes více známý jako sv. Pavel.

4.2.2 Nero a požár Říma

Za císaře **Nerona** (Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus, 54-68) vzniklo první velké pronásledování křesťanů. Ten po požáru Říma 19. července 64 n. l. rozpoutává první velké pronásledování křesťanů. Dle některých pramenů požár Říma založil sám císař Neron, aby z něj mohl později vybudovat město větší a velkolepější. Aby zabránil nevoli proti své osobě, označil jako zakladatele požáru křesťany. Nechal zatknout, mučit a zavraždit nespočet křesťanů. Nejčastějším trestem bylo upálení, protože v římském právu to byl trest za žhářství.¹³³ Tacitus ve svých Letopisech píše: „Aby potlačil tu pověst, nastrčil Nero jako viníky a potrestal nejvybranějšími tresty ty, jež lid pro neřestný život nenáviděl a nazýval Chrestiani. Původce toho jména Kristus byl za vlády Tiberiovy prokurátorem Pontiem Pilátem popraven. Tato zhoubná pověra byla sice prozatím utlumena, ale znovu propukla nejen v Judeji, kolébce toho zla, nýbrž i v Římě, kde se všechny ohavnosti nebo hanebnosti soustřeďují a nalézají hojně ctitelů. Byli tedy pochyťáni nejdříve ti, kteří se přiznávali, později však na jejich udání bylo jich převeliké množství usvědčeno, ne tak ze zločinu žhářství, jako spíše z nenávisti k lidskému pokolení. A ještě když umírali, tropili si z nich posměch tak, že jsouce pokryti kožemi divokých zvířat, byli rváni od psů a tak hynuli, nebo byli přibiti na

¹³³ Tacitus, P. C. *Letopisy* XV. 44.

kříže nebo určení plamenům, a když se setmělo pálení k nočnímu osvětlení.¹³⁴ Na základě Sibylliných proroctví uvěřili leckterí členové křesťanské komunity v návrat Nerona v podobě Antikrista, což potvrzuje ve svých spisech i svatý Augustin.

Jedním z nejznámějších mučedníků je **Petr** (původně Šimon z Galileje). Měl bratra Ondřeje, který se též stal apoštolem. Byl nejpřednějším představitelem křesťanství po ukřižování Krista Ježíše, kdy byl samotným Ježíšem označen za skálu, na které zbuduje svou církev.¹³⁵ Takto jej měl označit poté, co v něm Petr jako první poznal Mesiáše.¹³⁶ Petr pocházel z Betsaidy a původním povoláním byl rybář u Genezaretského jezera. Zajímavostí je, že zrovna Petr byl označován za malověrného – po Ježíšově zatčení třikrát prohlásil, že tohoto muže nezná. Za Heroda Agrippy I (král Judeje 41-44 n. l.) byl dokonce zatčen, ale údajně zázračně osvobozen andělem, který ho vyvedl z vězení.¹³⁷ Po misijní činnosti v Judeji a Sýrii se dostal do Říma, kde v té době vládl císař Nero.¹³⁸ Petr byl po zatčení ukřižován hlavou dolů, protože dle jeho vyjádření nebyl hoden zemřít jako jeho učitel a Pán. Petr byl pohřben do hrobu na východním úpatí vatikánského pahorku. Nad hrobem prý vznikl nejprve malý zděný památník. Na jeho místě po srovnání pahorku postavil Konstantin Veliký po roce 320 mohutnou basiliku, posvěcenou r. 326 Silvestrem I.¹³⁹

Dalším umučeným apoštolem je **Pavel**. Původně se jmenoval Saul a pocházel z maloasijského města Tarsu. Rodiči byl vychováván podle Mojžíšových zákonů a podle jeho vlastního vyjádření byl zbožný farizej.¹⁴⁰ Saul se dokonce zúčastnil pronásledování křesťanů v Jeruzalémě a byl

¹³⁴ TACITUS, P. C. *Letopisy* XV. 44.

¹³⁵ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. s. 17.

¹³⁶ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 20.

¹³⁷ Tamtéž, s. 20.

¹³⁸ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. s. 18.

¹³⁹ <http://catholica.cz/index.php?id=2698>.

¹⁴⁰ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 21.

přítomen ukamenování Štěpána. Od velekněze měl dostat plnou moc k zatýkání křesťanů¹⁴¹. Po cestě se mu prý zjevil Kristus. Je zajímavé, že Saul tuto událost v žádném svém díle nezaznamenal.¹⁴² Saul prohlédl a přešel roku 33 n. l. ke křesťanství. Přijal jméno Pavel, což znamená „malý“. Myslel si, že svým příkladem pohne židy k přijetí Krista, ale byl zklamán. Rozhodl se šířit slovo Boží misijní činností v souladu s Ježíšovým požadavkem: "Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého." (Mt 28,19). První jeho cesta vedla do Damašku, kde místodržitel krále Aréty nechal hlídat brány strážemi. Pavel musel uprchnout, byl spuštěn otvorem v hradbách v koši.¹⁴³ V Římě se seznámil s Petrem, u kterého i nějakou dobu přebýval. Poté byl vyslán s Barnabášem do Antiochie. Roku 44 n. l. se zúčastňují apoštolského koncilu v Jeruzalémě. V roce 45 n. l. začínají první misijní cestu na Barnabášův domovský ostrov Kypr. V Pafu získali prokonzula Sergia Paula. Při dalším misijním putování přes pevninskou Pisidii Pavel založil křesťanské obce v Ikoniu, Lystře a Derbe. Druhou misijní cestu zahájil roku 48 n. l. a zamířil směrem na západ. Přezimoval na venkovském sídle Sergia Paula v Galicii a odtud pokračoval do Filip, Beroje a Thessaloniky, kde založil křesťanské obce. Pokračoval do Atén (zde se mu obec nepodařilo založit) a do Korintu. Založil obec v Efezu a r. 51 n. l. se vrátil do Cesareje. Z Efezu pak v letech 52-56 n. l. dvakrát odcestoval do západořecké Illyrie a pak se vrátil do Jeruzaléma. Roku 56 n. l. byl Pavel zatčen v Jeruzalémě a v době 58-60 n. l. převezen do Říma. Podle tradice byl Pavel popraven roku 62 n. l. společně s Petrem. Další zdroje však uvádí jiný rok Pavlova úmrtí. Byl sťat mečem na jižním okraji Říma u Ostijské cesty v místě "ad Aquas Salvias".¹⁴⁴ Podle pověsti Pavlova hlava třikrát poskočila a na každém z těchto míst

¹⁴¹ BARNETT, P. *Jesus & the Rise of Early Christianity: A History of New Testament Times*. s. 222.

¹⁴² FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 80.

¹⁴³ BARNETT, P. *Jesus & the Rise of Early Christianity: A History of New Testament Times*. s. 255.

¹⁴⁴ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 25.

vytryskl ze země pramen. Na tomto místě byl zbudován klášter "Tre Fontane". Pavel je nesporně jednou z nejzajímavějších postav z doby formování křesťanství. Velice známá a dobře zmapovaná je nejen jeho misijní činnost, ale i jeho korespondence s ostatními křesťanskými obcemi, které ho charakterizují jako jeden z pilířů křesťanského učení. V novozákonní vědě existuje naprostá shoda o skutečném autorství apoštola Pavla u následujících dopisů:¹⁴⁵

- 1. list Tesalonickým (51/51 n. l.), sepsán v Korintu
- Galatským (54), sepsán v Efezu
- 1. list Korintským (jaro 55), sepsán v Efezu
- 2. list Korintským (56/58), místo vzniku neurčeno
- Římanům (56), sepsán v Korintu
- Filipským (datum vzniku neurčeno), sepsán v Efezu
- list Filemonovi (okolo r. 55), sepsán v Efezu

Pravděpodobně již nikdo nebude schopen zodpovědět na otázku, zda před sepsáním evangelií a Pavlovými listy existovala nějaká sbírka Ježíšových výroků.¹⁴⁶ Ale u výše uvedených novozákonních epištol lze potvrdit jejich autorství.¹⁴⁷ Nesporně zajímavou okolností je fakt, že se Pavel s Ježíšem, jako historickou postavou, nikdy nepotkali.¹⁴⁸

Pokud bychom chtěli shrnout první období pronásledování, budeme uvažovat o době od ukřižování Krista po dobu přibližně 100 n. l.

---

¹⁴⁵ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*, s. 24.

¹⁴⁶ FUNDA, O. A. *Víra bez náboženství*. s. 75.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 86.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 87.

Ježíš byl ukřižován v době vlády císaře Tiberia (14 – 37). Z doby vlády císaře Claudia se zachovala zpráva, že se Židé v Římě roku 49 na podnět jakéhosi Chresta (Krista?) bouřili a na určitý čas byli vypovězeni.¹⁴⁹ Skutečně velké pronásledování začalo za vlády císaře Nera (54 – 68), kdy byli umučeni asi nejvýznamější apoštolové Petr a Pavel. Po ukončení vlády císaře Nera se situace částečně uklidňuje. Na postu římského císaře se v roce 69 střídají hned tři císařové – Galba, Otho a Vittelius. Po nich vládou římské říši císaři Vespasian (69 – 79), Titus (79 – 81), Domitian (81 – 96) a Nerva (96 - 98). Za vlády těchto císařů pronásledování pokračuje, ale zdaleka nedosahuje intenzity z doby vlády císaře Nera. Římská říše musela řešit židovské povstání, které bylo ukončeno dobytím Jeruzaléma roku 70. Definitivním koncem povstání je dobytí pevnosti Masada roku 73. Pravděpodobně i to byl jeden z důvodů, proč tlak na pronásledování křesťanů polevil.

4.3 Druhé období pronásledování křesťanů do r. 250

4.3.1 Traianus a instrukce k pronásledování

Za císaře Traiana (Marcus Ulpius Traianus, 98 - 117) byl v Pontu a Bithýnii místodržitelem Plinius Mladší. Ze strany občanů přicházelo mnoho udání proti křesťanům a Plinius, který si zcela nevěděl rady, napsal do Říma císaři Traianovi, jak se vůči nim zachovat. Základními otázkami bylo, zda k zatčení postačí pouhý fakt, že je dotyčný křesťanem, nebo musí spáchat nějaký zločin. Má být důvodem k omilostnění projevená lítost či mají být odsouzeni i ti, kteří se víry zřekli? Pro Plinia bylo rozhodování o to těžší, že křesťané vlastně ve svých příkázáních ctíli základní hodnoty, které ochraňoval i zákon. Při výslechu odpadlých křesťanů se dozvěděl, že se pouze scházeli před úsvitem v určitý den, přísahou stvrzovali, že se nebudou dopouštět cizoložství, krádeží nebo

¹⁴⁹ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 227.

loupeží. K počtě Krista pak zpívali nábožné písně. Tyto schůzky se pravidelně opakovaly, přičemž požívali zcela obyčejný a nevinný pokrm. Tato výpověď byla obdobná, i když byli mučeni.¹⁵⁰ Pliniovi se od císaře dostalo odpovědi: „Nevyhánět je,“ odpověděl Traianus. Každý, kdo je obžalován a usvědčen, by měl být potrestán s tou výhradou, že pokud řekne, že křesťanem není, a skutečně to dokáže svým chováním – tedy uctíváním našich bohů, pak, jakkoliv mohl být podezřelý vzhledem ke své minulosti, měl by být za svou kajícnost omilostněn.“¹⁵¹ Na anonymní udání se nemělo reagovat, aby se zabránilo udavačství z lidu. Zřetel se měl brát pouze na konkrétní udání a nebylo třeba intenzivně pátrat po křesťanech. Zkouškou zřeknutí se víry mělo být obětování jiným bohům. Nebylo požadováno, aby byla přinášena oběť císaři, nebo byl tupen Kristus.¹⁵² Teprve ten, kdo odmítl obětovat bohu, měl být potrestán. Traianova odpověď se vžila do té míry, že do poloviny 3. století byla právním podkladem pro pronásledování křesťanů.

Jedním z nejznámějších křesťanských mučedníků je **Ignatios z Antiochie**. Bývá označován za tvůrce teologie mučednictví.¹⁵³ V dopisech, psaných po dobu cestování do Říma, prý vyslovuje svou odhodlanou touhu po mučednické smrti i přání, aby divoké šelmy v římském amfiteátru zcela zničily veškeré jeho pozůstatky.¹⁵⁴ Pokud po něm nezůstane na tomto světě ani stopy, bude opravdovým Kristovým učedníkem. Konkrétní důvod Ignatiova předvolání do Říma není zmíněn. Jako odsouzenec byl vhozen v aréně divokým šelmám a zůstaly po něm jen kosti, které byly odeslány do Antiochie. Ignatius zemřel dle Eusebia v jedenáctém roce vlády císaře Traiana a podle Hieronymuse měl být třetím biskupem po apoštolu Petrovi.

¹⁵⁰ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 20.

¹⁵¹ GRANT M., *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 89.

¹⁵² ČERVENKOVÁ D., *Jak se křesťanství stalo náboženstvím*. s. 22.

¹⁵³ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků II*, s. 67.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 67.

4.3.2 Antonius Pius a Commodus - umírnění císaři

Antoninus Pius (Titus Aurelius Fulvus Boionius Arrius Antoninus, 138 – 161) je počítán spíše za umírněné vládce, kdy doba jeho panování je často popisováno jako éra míru, politické stability a hospodářské prosperity, což výstižně vyjadřovalo heslo *felicitas temporum* („šťastný věk“), ražené na soudobých mincích¹⁵⁵. Antoninus Pius zrušil výnos svého předchůdce, který židům zakazoval provádět obřízku, ale nedovolil jim přijímat zpět konvertity, čímž je oslaboval vůči křesťanům, kteří neustále získávali další a další stoupence.¹⁵⁶ V tomto výčtu pronásledovatelů křesťanů je zmíněn spíše proto, že za jeho vlády byli křesťané pronásledováni spíše ze strany židů a jedním z mučedníků byl Polykarp ze Smyrny.

Polykarp ze Smyrny byl biskupem, který byl Eirénaiem označen žákem apoštolů, jenž se setkal „s Janem a dalšími, kteří spatřili Pána“ a byl postaven do čela církve ve Smyrně.¹⁵⁷ Byl označován jako pravověrný učitel, který se neodchýlil od nauky apoštolů a ostře vystupoval proti herezím.¹⁵⁸ Je zaznamenána i jeho cesta do Říma, kde se měl setkat s římským biskupem Anikétem, se kterým diskutoval o termínu Velikonoc. Okolnosti smrti Polykarpa se zachovaly v dopise křesťanské obce ve Smyrně zasláno křesťanům ve fryžském městě Filoméliu.¹⁵⁹ Mučení a smrt Polykarpa předcházela i smrt několika jiných křesťanů, kteří zemřeli mučednickou smrtí. Polykarp se nejprve skrýval, ale mučením sluhů byl jeho úkryt prozrazen. Když ho vedli na stadion, dolehl prý k němu hlas z nebe: „Polykarpe, buď silný a rozhodný!“¹⁶⁰ Polykarp třikrát přiznal, že je křesťanem. Židé na stadionu začali

¹⁵⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Antoninus_Pius.

¹⁵⁶ GRANT, M., *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* s.103.

¹⁵⁷ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků*, s. 57.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 57-58.

¹⁵⁹ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků*, s. 57.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 67.

pokřikovat, aby byl upálen a začali snášet dřevo na hranici. Polykarp se sám svlékl a nechal přivázat ke kříži. Hranice byla zapálena, ale plameny udělaly okolo Polykarpa jakýsi pytel, aniž by se ho dotkly. Když to Židé viděli, přistoupil konfektor, který ho probodl nožem. Jakmile to udělal, tak vyletěla holubice a vytrysklo takové množství krve, že byl oheň uhašen. Židé nechtěli křesťanům vydat ani Polykarpovo tělo. Jeho tělo bylo nakonec spáleno a křesťané jeho kosti později vyhrabali z popela a schovali jako vzácné relikvie. Podle výše uvedeného dopisu byl Polykarp umučen druhého dne měsíce xanthiku, sedm dní před březnovými kalendami, o velkém šabatu v osmou hodinu. Byl zajat Hérodem za velekněze Pilippa z Trallů během prokonzulátu Statia Quadrata a za věčného panování Ježíše Krista.....¹⁶¹ Přesně určit dobu Polykarpovy smrti se nepodařilo, ale většina badatelů se dnes přiklání k době v rozmezí 155 – 161 n. l.

Commodus (Lucius Aurelius Commodus, 180 – 192) Commodova vláda by mohla být brána v jistém smyslu jako přelomová. Commodus sám se považoval za nového Herkula a s Herkulem se ztotožňoval. Také tituly „přemožitel“ a „neporazitelný“, které římscí císařové nadále používali, byl vlastně odkazem na Herkula a Alexandra Velikého. Tradiční olympští bohové a bohyně jsou v té době nazíráni jako části nebo jednotlivé aspekty či symboly jedině, transcendentální božské podstaty.¹⁶² Tento vývoj můžeme pozorovat na nápisech mincí, ražených v té době, kdy na jedné z nich je Jova označen názvem Exsuperator či Exsuperantissimus - nejvyšší bůh. Znamená to však ještě něco hlubšího: svět se již blížil epoše, kdy tyto obecné vzrůstající potřeby uspokojí monoteistické křesťanství.¹⁶³

¹⁶¹ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků*, s. 72.

¹⁶² GRANT, M., *Římscí císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr. s. 116.*

¹⁶³ Tamtéž.

Commodus sám nesešel ze světa přirozenou smrtí, byl uškrcen atletem Narcissem, který byl jeho osobním partnerem při zápasnických utkáních.

Jedním z mučedníků, který byl popraven v Římě za císaře Commoda byl **Apollónios** (185 n. l.). Jako první se o něm zmiňuje Eusebius z Kaisareie ve svých Církevních dějinách. Eusebius poukazuje na fakt, že za císaře Commoda nebylo pronásledování křesťanů nijak intenzivní, naopak mnozí z těch, kteří v Římě vynikali bohatstvím i původem s celými svými rodinami včetně příslušníků svých domů nastoupili cestu spásy.¹⁶⁴ Podle Eusebia byl Apollónios vzdělaný a velice vážený muž. Na popud udavače (dle Eusebia zvoleného samotným ďáblem) byl Apollónios postaven před soud. Udavač si ne zvolil nejlepší dobu pro své počínání, byl totiž soudcem Perenisem odsouzen k trestu přelámání nohou.¹⁶⁵ Soudce Perenius se snažil přimět Apollónia k odvolání křesťanské víry. Apollónios svou víru neodvolal a byl odsouzen k trestu smrti stětím, což naznačuje jeho původ římského občana, pro které byl tento způsob popravy vyhrazen. Apollónios byl potrestán setnutím hlavy ve smyslu usnesení senátu, „protože u nich platil starý zákon, že nelze propustit ty, kdo byli jednou přivedeni před soud a nezměnili své smýšlení“.¹⁶⁶

Druhá vlna pronásledování křesťanů se vzedmula pravděpodobně po odpovědi císaře Traiana (98 – 117) místodržiteli Pliniusovi na otázky týkající se způsobu potírání křesťanů. Jak již bylo řečeno, Traianus svou odpovědí zadal jakýsi precedens, kterého pak využívali jeho následovníci. Pronásledováni byli ti, kteří ve své víře setrvali. V pozdější době pak právě odpadlíci z této doby pronásledování zapříčinili jedno ze schismat křesťanské církve, kdy otázkou sporu bylo znovu přijetí, či nepřijetí

¹⁶⁴ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*, VI/23.

¹⁶⁵ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*, VI/23.

¹⁶⁶ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků*, s. 126.

odpadlíků do církve. Císař Hadrian (117 – 138) byl zaneprázdněn řešením zabezpečení říše proti nájezdům divokých Brigatů v Británii,

nechává vystavět ochrannou zeď přes celou šířku ostrova. Za jeho vlády pronásledování křesťanů polevuje a nastává období poměrného klidu. Neznamená to však ukončení pronásledování křesťanů. Za vlády následujících císařů Antonia Pia (138 – 161) Marcuse Aurelia Vera (161 – 180) a Commoda (180 – 192) bylo pronásledování křesťanů spíše důsledkem snahy císařů o stabilizaci společnosti, kdy římská říše prožívala období míru a hospodářského růstu. Tento stav prakticky trval až do doby, kdy na císařský trůn nastoupil císař Decius (249 – 251).

4.4 Třetí období pronásledování křesťanů do r. 311

4.4.1 Decius

Císař **Decius** (Gaius Messius Quintus Decius Valerianus, 249 – 251) rozpoutal další vlnu pronásledování křesťanů. V době Deciovy vlády docházelo k prohlubování krize rozpadající se římské říše. Docházelo k porážkám germánskými kmeny, římská smetánka žila v rozkoších

a přepychu. Kulty Isidy, Mithry a Maniho způsobily odpad od starých bohů. Vystala otázka, jak opět pozdvihnout velikost římské říše. Římané začali hledat důvody, proč k takovému úpadku vlastně došlo. Kdo zapříčinil hněv bohů, když na říši dopadaly takové katastrofy? Dle císařova názoru byla vláda Říma a císaře oslabena tím, že ze strany křesťanů docházelo jejich odmítáním kultu císařů, nepřinášením obětí ostatním bohům, k podryvání císařovy autority a římských zvyklostí.¹⁶⁷ Tertulián vystihl tehdejší náladu: „Rozlije-li se Tiber za městské hradby, nedá-li nebe vláhu, je-li zemětřesení, nastane-li hlad, mor, ihned vykřikují:

¹⁶⁷ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 22.

Křesťany lvům!“¹⁶⁸ Císařův názor na křesťanskou komunitu vystihuje jeho vyjádření k popravě papeže Fabiana: „Mnohem raději bych obdržel zprávu o novém vzdorocísaři než o dalším biskupovi v Římě.“¹⁶⁹ Měl za to, že k posílení říše by mohlo dojít návratem k národnímu náboženství. Bylo mu jasné, že křesťané posílení zkušenostmi z letitého pronásledování jsou velice soudržní a striktní zákaz náboženství nikam nepovede. Ani nejpřísnější pronásledování nemá ten správný efekt, naopak, krev mučedníků soudržnost křesťanů spíše posiluje. Decius vydal edikt o tom, že všichni občané musí obětovat pohanským bohům, což křesťan nemohl, protože by byl vyhnán z obce. Toto obětování pak bylo prokázáno vydaným potvrzením („libelli“)¹⁷⁰ Křesťanům zbývaly tři možnosti, jak zareagovat. První možnost - svou víru zapřeli a obětovali cizím bohům. Byli pak označeni jako odpadlí („lapsi“). Dělili se na ty, co jen pálili kadidlo („turificati“) a na ty, kteří přinesli skutečnou oběť („sacrificati“). Druhá možnost byla podplatit úředníky, získat potvrzení a dále zůstat věrni své víře. Třetí možností bylo uvěznění, mučení a často i mučednická smrt.¹⁷¹ Tresty byly jednoznačné – nucené práce, vyhnanství, nebo smrt. Decius po dvouleté vládě padl roku 251 v boji proti Gótům.

4.4.2 Valerián

Valerián (Publius Licinius Valerianus) v letech 253–260 rozpoutal celoříšské pronásledování křesťanů, prý na popud svého finančního úředníka Fulvia Macriana. Vydal dva edikty. První roku 257, který nařizoval obětování státním bohům ze strany křesťanských vyšších kněží. Nezakazoval však uctívání Ježíše Krista v soukromí. Druhý edikt z roku

¹⁶⁸ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*, s. 22.

¹⁶⁹ GRANT, M., *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* s. 175.

¹⁷⁰ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 46.

¹⁷¹ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 46.

258 již postihoval křesťanské věřící trestem smrti.¹⁷² Padly mu za oběť mnohé prominentní osobnosti tehdejší doby, například kartaginský biskup Cyprianus či papež Sixtus II., a jen v severoafrické Utice zemřelo za svou víru asi 300 osob. Valerián byl roku 260 zajat Peršany a poté, co s ním jednali jako s otrokem, byl popraven.¹⁷³ Protikřesťanské aktivity později zastavil císař Gallienus, který byl na rozdíl od otce nábožensky tolerantní.¹⁷⁴

Na africkém kontinentu se roku 200 n. l. narodil v Kartágu **Thascius Caecilius Cyprianus**. Byl uznávaným učitelem rétoriky a roku 245 n. l. konvertoval ke křesťanství. Byl kartaginským biskupem od roku 249 a za císaře Decia musel rok po svém nástupu čelit velkému pronásledování. Cyprianus odešel do exilu, za což byl svými souvěrci kritizován. Díky jeho působení bylo do křesťanské komunity přijato množství odpadlých křesťanů. Pronásledování křesťanů za Decia sice přestál, ale za císaře Valeriána (257-258) byl nejprve rozsudkem z roku 257 n. l. odsouzen k vyhnanství, ale následně roku 258 n. l. byl znovu souzen a tentokrát odsouzen k trestu smrti stětím mečem. Tímto se stal prvním biskupem z afrického kontinentu, který skončil mučednickou smrtí.¹⁷⁵

4.4.3 Dioklecián, zbožný císař a velké pronásledování

Dioklecián (Gaius Aurelius Valerius Diocletianus , 284 – 306) byl původně Ilyrský generál, který se díky vojenské kariéře propracoval až na samý vrchol římské společnosti. V červenci 285 jmenoval v Mediolanu (Milán) svého přítele a důstojníka Maximiana svým spolucísařem

¹⁷² GRANT, M., *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* s. 186.

¹⁷³ FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dějin církve.* s. 23.

¹⁷⁴ GRANT, M. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* s. 186, 190.

¹⁷⁵ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků,* s. 221 – 256.

v hodnosti caesara.¹⁷⁶ Toto se událo na základě rozsáhlé správní a vojenské reformy, kdy byla říše rozdělena na východní a západní. Dále byly obě poloviny rozděleny do menších regionů, aby se usnadnilo jejich spravování. To však si vyžádalo rozrůstání byrokracie a samozřejmě i větší ekonomické nároky. Další výdaje spolkl rozšíření armády, kterou bylo nutno postavit proti hrozícím barbarským vpádům na Dunaji a na Rýně. Všechna tato opatření si vyžádala citelné zvýšení daní, což pravděpodobně obyvatelům říše na náladě rozhodně nepřidalo.¹⁷⁷

Roku 293 Dioklecián udělil hodnost césara Galeriovi a Maxmilian Constantinovi. Mladší césarové měli vládnout se staršími a pak převzít vládu. Tato vláda se jmenovala tetrarchie – vláda „čtyř“.

Dioklecián byl zbožný muž, který uznával římské bohy, ale Galerius byl údajně zbožnější a radikálnější.¹⁷⁸ V roce 299 se Dioklecián a Galerius vrací z války v Persii do syrské Antiochie. Při věštbě z vnitřností zvířat se nepodařilo věštbu provést a z tohoto nezdaru byli obviněni křesťani. Členové dvora a vojsko museli udělat očištnou oběť, což bylo pro křesťany nepřijatelné. V roce 302 n. l. byl jáhen Romanus z Caesareie zbaven jazyka, protože se protivil dvorním nařízením. Následně byl uvězněn a popraven. Dioklecián se cítil pohoršen takovým odporem a proto se v Nikomédii v zimě roku 302 setkal s ostatními caesary. Dioklecián chtěl situaci řešit zákazem služby křesťanů ve vojsku a státní správě, ale Galerius trval na vyhlazení. Posléze proto položili dotaz Apollónově věštírně v Didymě. Z orákula se ale doneslo, že „spravedliví na zemi“ překážejí Apollónovi v nalezení odpovědi. Těmito „spravedlivými“, jak byl Diocletianus zpraven svými dvořany, mohli být

¹⁷⁶ GRANT, M. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* s. 221.

¹⁷⁷ HAZLETT I. *Rané křesťanství.* s. 30.

¹⁷⁸ GRANT, M. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* s. 226.

myšlení pouze křesťané.¹⁷⁹ První edikt, jímž bylo zahájeno jedno z nejkrvavějších pronásledování křesťanů, byl císařem podepsán 23. února 303, v den boha Termina (= konec, mezník). Po něm následovaly další, které nařizovaly obětovat římským bohům. Jejich realizace byla provázena krutostí a sadismem. Eusebius, který byl očitým svědkem, píše: „Nelze ani vylicít, jaká muka vytrpěli mučedníci v Thébách. Místo železnými drápy jim drásali tělo ostrými střepy tak dlouho, až z nich vyprchal život. Ženy se svázanýma nohama byly strojem vytaženy do výše a nahé s nepokrytými těly hlavou dolů visely vysoko ve vzduchu. Byl to příšerný pohled na ně. Jiné zase byly přivázány na větve stromů a tak umíraly. Strojem si totiž přitáhli k sobě velmi silné větve, přivázali jednu nohu mučedníka k větvi a větev pak nechali vymrštit do původní polohy. To si vymysleli proto, aby údy mučedníků byly jedním rázem od sebe odtrženy. A toto se dělo ne několik málo dní nebo vůbec krátký čas, nýbrž nepřetržitě více let. Jednou jich bylo usmrceno více než 10, jindy zase více než 20. Někdy jich bylo ne méně než 30, ano tu a tam skorem 60, jindy zase 100 za den. Muži s ženami a dětmi byli zabíjeni různým způsobem. Já jsem viděl za svého pobytu v té krajině, kolik najednou v jednom dni jich bylo sřato nebo upáleno. ... Tehdy jsem také všude viděl obdivuhodnou statečnost, opravdu božskou sílu a veselou mysl u těch, kteří věřili v Pomazaného Božího. Vždyť sotva byl vynesena rozsudek nad jedněmi, hned jiní z různých stran spěchali k soudnímu tribunálu a hlásili se jako křesťané.“¹⁸⁰

Prvními potrestanými byli stoupenci proroka Máního, který založil náboženství křesťanského stylu. Podle stavu byli potrestáni – níže postavení přišli o hlavu a výše postavení lámali mramor pro pohanské chrámy v lomech na tureckém ostrově Marmara. Alternativou byla práce v dolech měděných nebo olověných – ale bylo to spíše peklo na zemi

¹⁷⁹ CALLERY, S. *Starověký Řím: temné dějiny*. s. 48.

¹⁸⁰ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 24.

mezi nejhoršími zločinci.¹⁸¹ Velké pronásledování začalo 23. února 303 zbořením kostela v Nikomédii, spálením posvátných knih a zkonfiskováním majetku. Druhý den nato vydal první edikt, kterým se po celé zemi ničily kostely a křesťanské písemnosti. Křesťané měli zákaz se shromažďovat a byla jim odňata občanská práva. Tím bylo spuštěno největší pronásledování křesťanů od doby jeho vzniku. Byly vydány ještě další tři edikty. Druhým nechal uvěznit veškeré duchovenstvo. Třetím nařídil mučení vězňů, dokud neodpadnou od víry a čtvrtý se týkal všech křesťanů, kterým nabídl jedinou volbu, obětovat bohům nebo smrt,¹⁸² ale všechna opatření se mýjela účinkem. V západní části římské říše Maximianus a Constantius neprosazovali edikty proti křesťanům tak tvrdě. Na základě tohoto zjištění prohlásil Galerius roku 311 edikty proti křesťanům za neplatné. Současně vydal toleranční výnos a křesťanství bylo roku 313 potvrzeno a uznáno římským císařem Konstantinem Velikým jako státní náboženství. Dokument stvrzující svobodu křesťanů byl nazván Ediktem milánským a ukončil období Velkého pronásledování.

Mezi křesťanské mučedníky patří i ti, kteří radši podstoupili mučednickou smrt, než by porušili byť i jen jedno přikázání. Příkladem toho je mladý Maxmilián, který měl roku 295 n. l. v severoafrickém městě Theveste (dnešní Tebessa)¹⁸³ být zapsán do seznamu branců římského vojska. Je však přesvědčen, že službou ve vojsku by porušil jedno ze základních přikázání – nezabiješ. Je předveden před prokonzula Dióna Kassiose, který je zodpovědný za nábor branců. Při odvodu branců byl jako člen komise přítomen i Maxmiliánův otec Fabius Victor. Maxmilián trval na svém přesvědčení a byl proto odsouzen k trestu smrti stětím mečem. Podle spisu Akta Maxmiliánova ze 4. století n. l. byl pohřben v Kartágu, na úpatí kopce poblíž těla mučedníka Cypriana. Maxmiliánův

¹⁸¹ CALLERY, S. *Starověký Řím: temné dějiny*. s. 48.

¹⁸² GRANT, M. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* s. 226.

¹⁸³ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků*. s. 305.

otec Victor se s velkou radostí vrátil domů. Děkoval Bohu, že mohl Pánovi darovat tak velký dar, a sám syna zanedlouho následoval.¹⁸⁴ Dle popisu tohoto textu je pravděpodobné, že Maxmiliánův otec také zemřel mučednickou smrtí.

Jako příkladnou ukázkou odsouzení a umučení většího počtu křesťanů bychom mohli uvést umučení Abitinských mučedníků. Tato událost byla zachycena v raně křesťanském textu z počátku 4. století.¹⁸⁵ Abitinský biskup Fundanus měl r. 303 vydat Písmo římským úřadům. V domě lektora Emerita mělo být odhaleno křesťanské společenství, vedené knězem Saturninem. Zajímavostí je, že se mělo jednat o donatisty a text je pojat jako zvýraznění nepřekonatelné propasti mezi pravověrnými dědici mučedníků a zrádci. Donatisté byli nejen proti návratu odpadlých křesťanů do církve, ale zastávali i názor, že účinnost svátostí (křtu, svěcení, manželství) je závislá i na důstojnosti toho, kdo křest uděluje a že všechny křty apod. vykonané osobami podezřelými z odpadlictví jsou neplatné.¹⁸⁶ S tímto odkazem je smrt donatistů pravověrnými křesťany spíše chápána jako trest za odpadlictví, než mučednictví. Všichni byli převezeni do Kartága, kde s nimi v únoru roku 304 zahájil proces prokonzul Anullin. Souzených křesťanů bylo čtyřicet devět a v textu jsou jmenovitě uvedeni. Jen jako nástin tvrdosti mučení a prožitých útrap při mučení křesťanů zde uvedeme způsoby mučení některých z nich. Jedním z odsouzených byl Dacius. Po prohlášení, že je křesťanem, byl natažen na skřípec, železnými kleštěmi mu byly drásány boky a břicho až na vnitřnosti a byly mu lámány kosti. Tento způsob mučení podstoupilo několik z nich, včetně kněze Saturnina a lektora Emerita. Další z odsouzených byl Felix, který byl ubit holemi. Všichni, kteří nebyli umučeni ihned, byli uvrženi do věznice, kde byli mučeni hladem a žízní.

¹⁸⁴ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků*. s. 313.

¹⁸⁵ KITZLER, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků II*, s. 96.

¹⁸⁶ Tamtéž. s. 55-56.

V době nástupu císaře Decia (249 – 251) byla římská říše, po období stability, na pokraji úpadku. Bohatí římané žili nezřízeným způsobem života, ze severu ohrožovali říši germáni a bylo třeba hledat viníky společenského rozkladu. Císař Decius je našel – křesťané. Po císaři Gallusovi (251 – 253) nastupuje Valerianus (253 – 260), který vydává edikty k pronásledování křesťanů a rozšiřuje tak oficiálně systematické pronásledování na území celé říše. Teprve Valeriánův syn císař Gallienus (260 – 270) situaci stabilizoval, dokonce některé majetky křesťanům i vrátil. Zavládl relativní klid až do doby nástupu císaře Diokleciána (282 – 306), za jehož vlády se zvedla nová vlna pronásledování. Dioklecián se cítil být předurčen pro záchranu římské říše. Chtěl provést reorganizaci celé státní správy a zavedl tetrarchii – vládu čtyř císařů. Křesťané byli stále „podezřelí“ svým asketickým chováním a odříkáním služby ve vojsku. Novou vlnu pronásledování dle historických zdrojů zapříčinila věštba boha Apollóna, kterou byli křesťané de facto označeni za příčinu všech problémů v říši. Bylo to jedno z nejkrutějších pronásledování v krátké historii nového náboženství a ukončeno bylo až vítězstvím Konstantina Velikého.

4.5 Konstantin Veliký a ukončení pronásledování

Konstantin I. Veliký (Flavius Valerius Constantinus), (spolucísař 306 – 323, samovládce 323 – 337), se narodil v Naissu (Niš) v Dákii přibližně roku 285. V prvním období vlády byl spoluvládce společně s císaři Galeriem a Maximianem, a od roku 308 Liciniem. Měl ve správě západní část říše sestávající z Británie, Galie a Hispánie. Maximian se otevřeně postaví proti jmenování Konstantina císařem, ale jeho povstání je potlačeno a Maximian se údajně roku 310 oběsí.

Roku 311 umírá Galerius. Těsně před svou smrtí roku 311 vydává edikt, kterým zastavuje pronásledování křesťanů a vyhláší

náboženskou tolerancí¹⁸⁷. Konstantin se dostává do otevřeného konfliktu s Maximianovým synem Maxentiem, který ho už od počátku jako císaře neuznává. V období 311 – 312 uzavírá spojení s Liciniem. S Maxentiem se utká v rozhodující bitvě u Milvijského mostu 28. října 312. Podle Eusebia Konstantin při večerní modlitbě před bitvou uviděl na nebi znamení. Na zapadajícím slunci se mu ukázal „světlem vytvořený kříž“ a uslyšel hlas: „V tomto znamení zvítězíš!“¹⁸⁸ Konstantin pak přikázal svým bojovníkům, aby na štíty namalovali znamení kříže. Bitva dopadla pro Konstantina vítězně a Maxentius se utopil, když se pod ním a jeho gardou potopil provizorní most, uložený na člunech. Křesťané v tom viděli další znamení, neboť: "Jámu vykopal a vyhloubil, ale sám do ní padl" (Ž 7,16); "Jeho zloba se vrátí na jeho vlastní hlavu" (Ž 7,16).¹⁸⁹

Společně s Liciniem vydává roku 313 edikt Milánský, který zakázal postihy za vyznávání křesťanské víry, navrátit zabraný majetek a vyhlásil náboženskou toleranci. Spojení s Liciniem netrvalo dlouho, Konstantin vstupuje na území spravované Liciniem a tím vzniká konflikt mezi bývalými spojenci. Po několika střetnutích Konstantin Licinia definitivně poráží roku 323 v bitvách u Hadrianopole, Chrysopole a při ústí Hellespontu.¹⁹⁰

Konstantin postupně zaváděl mnoho státních reforem. Aktivně se zapojil do budování a rozšiřování křesťanské církve. Se svými poradci zřejmě dospěl k názoru, že v hluboce rozdělené společnosti právě jen křesťané mají celkově srozumitelný cíl a fungující soudržnou organizaci, která může nakonec stmelit různé znesvářené složky obyvatelstva v širokou jednotu, jakou požadovala císařská politika.¹⁹¹ Ve světle této myšlenky poněkud pokulhává obraz Konstantina, jako bojovníka za víru,

¹⁸⁷ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 51.

¹⁸⁸ BIRNSTEIN, U. et al., *Kronika křesťanství*.s. 55.

¹⁸⁹ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. IX/9.

¹⁹⁰ GRANT, M. *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* s.247.

¹⁹¹ Tamtéž, s.251.

osvíceného božským zjevením. Zřejmě se spíše jednalo o politické rozhodnutí, poplatné požadavkům tehdejší doby. Nasvědčuje tomu i fakt, že Konstantin se nechal pokřtít až těsně před svou smrtí. Konstantinovo pozdní přijetí křesťanství se dá vysvětlit i faktem, že pokřtěním se stal „synem“ církve a byl tím i zařazen do „stáda“, které vedli coby pastýři biskupové. Konstantin se mohl cítit být omezován požadavky víry, potažmo jejími představiteli, což pro něj nemuselo být přijatelné.¹⁹²

Na problematiku včlenění křesťanství do náboženského života můžeme pohlédnout i z náboženského hlediska. Římská říše už před Konstantinem byla v mnoha směrech v krizi. Dostatečně silné božstvo mohlo společnost stabilizovat. Na počátku čtvrtého století se za božstvo schopné obnovit a udržet potřebnou stabilitu považovalo sluneční božstvo, případně znovuzavedení tradiční římské pietas (zbožnosti).¹⁹³ Ukázalo se však, že právě nestabilitu může zapříčinit pronásledování významné části obyvatelstva, kterou v té době již křesťané jistě představovali.¹⁹⁴ Ne všichni křesťanští představitelé však tento obrat vnímali jako přínos. Roku 420 ho odsoudil Jeroným: „Dříve (církev) díky pronásledování rostla a byla korunována mučednictvím; ale za vlády křesťanských císařů sice roste její bohatství a moc, jejich ctností však ubývá.“¹⁹⁵

V rámci probíhajících reforem Konstantin usoudil, že Řím, jako hlavní město říše, již není vyhovující a tak v letech 324 – 330 zakládá na rozhraní Evropy a Asie nové město Konstantinopol (dnešní Istanbul).¹⁹⁶ Ten se tak stává střediskem vznikající Byzantské říše. Zajímavý je pohled na Konstantina jako stavitele. Nechává postavit křesťanské svatostánky zcela nového typu – baziliky. Byly ve zjevném

¹⁹² FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 29.

¹⁹³ ČERVENKOVÁ D., *Jak se křesťanství stalo náboženstvím* s. 29.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 25.

¹⁹⁶ GRANT, M. *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* s.248.

rozporu se skromnými kostelíčky z předchozích období. Těch původních se zachovalo jen málo, např. bazilika sv. Petra v Římě, zbořená v šestnáctém století, nebo chrám Božího Hrobu v Jeruzalémě.¹⁹⁷

Konstantin se musel zapojit do řešení církevních otázek. Roku 313 se na něj obrátili donatisté, aby jim pomohl vyřešit spor s papežem Miltiadem (pontifikát 311 – 314). Do Města Arles byl svolán císařem sněm. To již bylo za pontifikátu papeže Silvestra I. (314 – 355). Konstantin vystoupil proti donatistům a stal se tak asi prvním účastníkem spolupráce státu s církví na potírání hereze.¹⁹⁸ Zúčastnil se také koncilu Nicejského v roce 325, který řešil problematiku vztahu Ježíše Krista k Bohu Otci – Ariánský spor. Alexandrijský kněz a teolog Arius tvrdil, že Boží syn Ježíš Kristus je stvořený a není stejné podstaty s Otcem.¹⁹⁹ Ariovy názory byly odmítnuty nově formulovaným vyznáním víry, tzv. „niceským symbolem“: Ježíš Kristus, Syn Boží, je „zrozený, nestvořený, jedné podstaty s Otcem“²⁰⁰

Konstantinovo konečné vítězství bylo pouze počátkem křesťanské víry k uznání křesťanství jako státního náboženství římské říše. K tomuto prohlášení došlo až roku 380 za vlády císaře Theodosia I. Velikého.²⁰¹

---

¹⁹⁷ GRANT, M. *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 252.

¹⁹⁸ BACKHOUSE, S. *Malé kompendium křesťanských dějin*. s. 28.

¹⁹⁹ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 30.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 30.

²⁰¹ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. s. 345.

5 VYBRANÍ PŘEDSTAVITELÉ RŮZNÝCH VÝKLADŮ KRISTOVA UČENÍ A HERETICI

Ježíšovo učení se nakonec stalo náboženstvím, i přestože Ježíš sám o to ani neusiloval. Jeho učení však přetrvalo a stalo se základním kamenem křesťanské víry. Na tento základní kámen byla budována stavba, obsahující pravidla, kterými se má správný křesťan řídit. Ne vždy se však „stavitelé“ shodli na správnosti výkladu původních Ježíšových myšlenek. Už rané křesťanství procházelo vývojem, ve kterém krystalizovaly myšlenky, které představují křesťanství takové, jaké je známe dnes. V další kapitole se věnuji těm, kteří se od myšlenek „pravého křesťanství“ odklonili.

Význam slova herese, či heretik bychom mohli významově vysvětlit jako odchylku od „pravé víry“ nebo chybné přesvědčení. Výraz pochází z původně řeckého slova *hairesis*, které znamená volbu, výběr. Samo o sobě nemá toto slovo nějaký zvláštní význam, ale ve spojitosti s křesťanským náboženstvím představuje různé styly myšlení a výklady Kristova učení a pravidel daných Bohem.²⁰² Jednalo se tedy o směry vývoje raného křesťanství, pro „pravé křesťany“ nepřijatelné, ale které byly zajisté způsobeny vývojem křesťanství a jeho vymezováním se do dnešní podoby. I když ve své době názory heretiků jistě způsobily mladému náboženství mnoho problémů a mezi zastánci jednotlivých „pravd“ hodně „zlé krve“, pro křesťanskou církev to v jistém smyslu znamenalo i posílení. Obhajobou „pravého učení“ proti jiným směrům výkladu Ježíšova učení docházelo k semknutí Kristových následovníků a k posílení kontinuity křesťanské církve. Pokud se podíváme, jakým způsobem se rané křesťanství vyvíjelo, tak odchylky od uznávaného, či uznaného křesťanského učení jsou vlastně přirozeným vývojem.

---

²⁰² HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 184.

Bylo to vlastně hledání správného výkladu Ježíšova učení a různé názory na tyto otázky vedly k diskusi o poznání „pravého“ učení. Často se jednalo o diskusi velice bouřlivou a místy i krvavou.

5.1 Montanisté

Kolem roku 170 působil ve Frýgii muž jménem Montanus. Společně se dvěma exatickými ženami – Priscilou a Maximillou tvrdili, že měli prorocká vidění. Sami se nazývali Novými proroky. Zmiňuje je ve svém díle *Církevní dějiny* i Eusebius z Ceasarie: Nepřítel Boží církve, který tolik nenávidí všechno dobré a miluje špatné a nikdy nevynechá příležitost činit lidem úklady, způsobil, že znovu rozbujely hereze. Přívrženci jedné hereze se plazili jako hadi po Asii a Frygii.²⁰³ Předpovídali brzký konec světa a příchod tisícileté Kristovy říše po světové katastrofě (parúsie).²⁰⁴

Montanus byl dle svého tvrzení „parakletem“, Přímluvcem, který byl přislíben Ježíšem podle Janova Evangelia: „.....a já požádám Otce a on vám dá jiného Přímluvce, aby byl s vámi na věky.....“ (J 14; 16). Vyznavači montanismu požadovali do příchodu Pána život v nejpřísnější askezi, např. sexuální zdrženlivost a suchá jídla v době půstu. Dále pak prosazovali mezi svými stoupenci dobrovolné mučednictví. Svá proroctví hlásali v exatickém stavu. Velmi přísná morální reforma a avizovaný příchod Kristovy říše našel mezi věřícími mnoho stoupců. Hodně z nich sice zůstávali v lůně křesťanských obcí, ale s montanisty sympatizovali. Jedna z věcí, která odvracela ostatní věřící od vyznavačů montanismu, bylo jejich elitářství. Prý se jim dostalo posledního zjevení Ducha svatého a to je vyzdvihuje nad ostatní.²⁰⁵

Jedním ze zastánců montanismu byl severoafrický teolog Tertulián z Kartága. Roku 207 odsoudil biskupskou praxi odpouštění hříchů,

²⁰³ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. VI/16.

²⁰⁴ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 41.

²⁰⁵ Tamtéž.

a to především nevěry a smilstva. „Takový edikt nelze oprávněně podepsat,“ láteřil Tertulián: „A kde se má takováto velkorysost zveřejňovat? Nejspíš přímo pod vývěsní štíty bordelů.“²⁰⁶ Tertulián byl jedním z nejvýznamnějších představitelů západní křesťanské církve, který latinsky sepsal více než třicet teologických spisů. Proto byl tento bývalý věrný křesťan pro montanisty významným spojencem. Naopak proti se postavil Claudius Apolinarius z Hierapolis. Ve svém spise Proti Fryžským uvádí: „Váš odpor proti církvi a vaše schismatické kacírství má svůj původ v obci Arbada v Mysii, která sousedí s Frygií. Tam prý žil v době, kdy byl asijským prokonsulem Gratus, jistý Montanus, který se před nedávnem stal věřícím. V bezmezné touze učinit něco velkého připravil tak nepříteli cestu. Na popud démona dostal se do jakéhosi vytržení a začal říkat nové neslýchané věci. Hlásal názory, které byly proti zvyku a tradici církve. Jedni z těch, kteří slyšeli jeho zvrácené řeči, považovali jej za ďáblem posedlého a pomatence, který svými výmysly mate lid, a zakázali mu mluvit. Byli si vědomi toho, že Pán mluvil o tříbení duchů a že varoval před falešnými proroky. Druzí jako by povzbuzeni Duchem Svatým a darem prorokování zapomněli na napomenutí Pána a žádali pomateného svůdce, aby se nenechal umlčet. Tedy Istí či spíše takovýmto druhem podvodu se snažil ďábel o záhubu těch, kteří se neřídili oním slovem Pána. Uspal jejich víru v pravdu, takže potom věřili Montanovi. Mimo to si démon přivolal na pomoc dvě ženy, naplnil je falešným duchem, takže ony jako Montanus vedly nesmyslné a nevhodné řeči. Zloduch chválil ty, kteří se chlubili jejich přátelstvím, současně je takovým způsobem pokáral, že to budilo zdání, že dovede i kárat. Počet Frygů, kteří se nechali oklamat, byl však malý. Zloduch vybízel urážet celou církev, protože si neváží falešných proroků a falešný prorok nemá k ní přístup. Když totiž věřící v Asii se na rozličných místech sešli, aby si prověřili nové učení, shledali, že je špatné a proto jako heretické je zavrhli. Vyloučili proto přívržence

---

²⁰⁶ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 41.

Montana z církve i ze svého společenství."²⁰⁷ Ve čtvrtém století bylo montanistické hnutí ukončeno Konstantinovým zákonem o kacířství.

5.2 Donatisté

Roku 316 vykrystalizoval v církvi spor, jehož základem bylo zesvětštění církve a kléru. Představitelem tohoto směru byl biskup Donatus, ke kterému se přidala většina severoafrických biskupů.²⁰⁸ Spor vznikl v roce 311, kdy byl zvolen biskupem Caecilianus. Ten přijal svěcení od biskupa Felixe, který při posledním pronásledování zradil a tím nebyl hoden provádět svátostné úkony.²⁰⁹ Podle jejich názoru, jedině svatá církev donatistů mohla udělovat svátosti, protože záleželo i na skutečnosti, jaká osobnost svátost uděluje. Donatisté byli fanatici, kteří se dopouštěli násilí na kněžích a bořili baziliky.²¹⁰ Likvidace tohoto hnutí byla složitá, protože bylo podporováno širokými masami lidí, kteří z národnostních důvodů (odpor proti římské nadvládě) ale i důvodů sociálních (třeníce s majiteli půdy) v žádném případě nepodporovali státní moc. Roku 313 donatisté požádali císaře Konstantina, aby spor s papežem Miltiadem (pontifikát 311 – 314) pomohl řešit. Ten svolal sněm do Arles. Na sněmu bylo rozhodnuto proti Donatovi. Důsledkem bylo vyklizení jejich kostelů, vyhnání biskupů za hranice říše a zlomení posledních ostrůvků odporu vojenskou mocí.²¹¹ Hnutí donatistů bylo vykořeněno až v době vpádu Vandalů (r. 430).²¹² Z Donatistických spisů se nezachovalo téměř nic. Jednou z polemik je práce biskupa z Mileve Optata (asi 370) proti donatistovi Parmenianovi.

Asi nejznámějším donatistickým myslitelem byl laik Tyconius (vrchol kariéry asi 370-390), jehož spis Pravidla víry je nejstarší latinskou prací

²⁰⁷ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. V/18.

²⁰⁸ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 57.

²⁰⁹ FILIPI, P. *Křesťanstvo*. s. 18.

²¹⁰ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 57.

²¹¹ FRÖHLICH R. *Dva tisíce let dějin církve*. s. 30.

²¹² BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 57.

z oboru biblické hermeneutiky.²¹³ Tento lze jen rekonstruovat na základě děl ostatních prací jiných autorů.

5.3 Ariánci

Arius (kolem r. 260-336) byl v Alexandrii od roku 313 duchovním správcem kostela. Svým učením popíral božskou podstatu Ježíše Krista, kterého podřídil jeho Otci, Bohu. Vyznával, že „Bůh, jako základ všeho bytí, je absolutně jediný bez počátku“. „Syn, zrozený z Otce, není ani věčný, ani všemohoucí, ani není rovný Otci v jeho nezrozenosti“.²¹⁴ Někteří to považovali za přímý rozpor k Janovu Evangelium – „Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo byl Bůh.“ (J 1; 1) Ježíše nepovažoval za Boha, ale za člověka, na němž vyjímečným způsobem spočinula božská milost.²¹⁵ Arius byl pro své názory exkomunikován roku 318 biskupem Alexandrem, ale jeho vlivní přátelé se postavili za něj, mezi jinými i Eusebius z Nikomedie.²¹⁶ Do sporu se vložil sám Konstantin Veliký, který znesvářené strany sezval ke koncilu v Nicei. Nakonec byla ariánská teorie odmítnuta a Kristus byl označen takto: „Pravý Bůh z pravého Boha, zrozený, ne stvořený, jedné podstaty (homoúsios) s Otcem“. Vyznání končí pohrůžkou klatby: „Ty však, kteří tvrdí, že byla doba, kdy (Syn Boží) neexistoval, a že je jiné přirozenosti nebo jiné podstaty nebo že Syn Boží byl stvořen a podléhá změnám – ty katolická církev odsuzuje.“²¹⁷ Takto vyjasnil roku 325 Nicejský koncil vztah mezi Otcem Bohem a Ježíšem Kristem.

²¹³ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 145.

²¹⁴ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 60.

²¹⁵ DEMJANČUKOVÁ, D. *Dějiny a teorie náboženství*. s. 25.

²¹⁶ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 60.

²¹⁷ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 60.

5.4 Novacianisté

Novacián (asi 200-258) byl kněz a teolog. Jeho učení spočívalo v tvrdém stanovisku proti přijímání odpadlíků zpět do církve. Sami sebe nazývali „Čistí“. Podle Eusebia se na synodě v Římě sešlo 60 biskupů, aby probrali otázku této hereze.²¹⁸ Synodou bylo rozhodnuto, že je potřeba odpadlíkům pomoci uložením pokání. Římský biskup Cyprián se o Novaciánovi vyjádřil jako o bezcharakterním prospěcháři, který jen touží po biskupském titulu. Mimo jiné píše o tom, jak získával členy pro své učení: Když přinesené dary rozděluje a každému dává část, místo aby ubohým lidem požehnal, nutí přísahat. Při tom oběma rukama pevně drží ruce příjemce a nepustí je dříve, dokud nevysloví přísahu - a tu použiji jeho vlastních slov – „Přísahám při těle a krvi našeho Pána Ježíše Krista že tě nikdy neopustím a nevrátím se ke Corneliovi“. A tak ubožák neokusil večeře Pána, dokud neodpřisahal. A místo „Amen“ při přijímání chleba musí říci: „Nechci patřit ke Corneliovi“.²¹⁹ Cornelius byl biskup, který byl podezřelý, že patřil při pronásledování císařem Deciem k těm, kdo zapřeli.²²⁰ Novacián byl umučen v roce 258 za vlády císaře Valeriána. Jeho hnutí bylo aktivní až do pátého století.²²¹ Sice se jednalo o učení pravověrné, ale pro svůj radikální přístup bylo vyloučeno z římsko-katolického společenství.

Ve výše uvedených kapitolách jsou zmíněny jen některé ze směrů, které byly shledány jako heretické. K úplnému doplnění otázky neshod, které mohly vést k rozštěpení, nebo oslabení křesťanské církve, je nutné uvést i schisma. Zatímco hereze se týká radikálních neshod ve člancích víry stěžejních pro spásu, schisma je neshoda uvnitř komunity, která může vést k oddělení navenek, ale nejedná se o neshodu ve

²¹⁸ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. VI/43.

²¹⁹ EUSEBIUS, *Církevní dějiny*. VI/43.

²²⁰ FILIPI, P. *Křesťanstvo*. s. 17.

²²¹ BACKHOUSE, S. *Malé kompendium křesťanských dějin*. s. 22.

fundamentálních otázkách víry.²²² V počátcích křesťanství nebyla hereze od schismatu tak výrazně oddělena jako v současné době. Podle tehdejších křesťanských myslitelů každá hereze měla svůj prvopočátek ve schismatu. Například sv. Augustinus o schisma prohlásil, že „když se rozvine a vyzraje, stává se heresí“.²²³ Jako příklad bychom si mohli uvést schisma mezi Cyprianem a Štěpánem o způsobu přijímání konvertitů. Jednalo se o věřící ze schismatických a heretických církví, kdy Cyprian zastával teorii znovupokřtění a Štěpán prosazoval pouhé „znovupřijetí“ bez nutnosti nově prováděného křtu.²²⁴ Jako schisma vedoucí skoro k oddělení určité skupiny od křesťanské církve bychom mohli uvést tzv. Korintský schismat. Podle Kléméntova listu (jednalo se o anonymní list Kléména z Římské obce přibližně z doby okolo roku 95) vznikl v korintské církvi „odporný a bohaprázdný nesvár“²²⁵ O jaký nesvár se jednalo, nebylo vysvětleno ani ve zmiňovaném listě, ani v jiné literatuře, ale vedl k rozepřím v korintské církvi. Kléméns vyzývá členy korintského společenství ke vzájemné podpoře a dobročinnosti. Pokud se podíváme z tohoto úhlu pohledu např. na novacianisty, mohli bychom konstatovat, že se jednalo spíše o schisma, než o heresi. Taktéž donatisté bývají označováni za schismatické hnutí, jejichž problém se týkal především církevní disciplíny. V otázkách přesného určení těchto hnutí se odborná literatura rozchází.

---

²²² HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 201.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ HAZLETT, I. *Rané křesťanství* s. 202.

²²⁵ HAZLETT, I. *Rané křesťanství* s. 202.

6 ROZDÍLY MEZI KŘESŤANSTVÍM A ŽIDOVSTVÍM, JEJICH SPORY

Poslední kapitolu své práce bych chtěla věnovat problematice křesťanství jako nové víry a jeho konfrontaci s původním židovským náboženstvím.

Křesťanství se jako náboženství vyvinulo z židovského náboženství. V prvopočátcích byli křesťané považováni za židovskou sektu. Tak proč vznikla mezi židy a křesťany taková řevnivost? Co bylo příčinou rozluky křesťanství s původní židovskou vírou? Vždyť i apoštol Pavel napsal římské obci v jednom ze svých dopisů: „Kořen tě nese,“²²⁶, čímž mínil teologicky neodvolatelnou spjatost židovského náboženství s křesťanstvím. V kapitole 4.1 Důvody pronásledování křesťanů, jsem se zaměřila na důvody pronásledování ze strany římské říše. Tam byly důvody zřejmé – různorodá náboženství, ale nesrovnatelně rozdílná s křesťanstvím a navíc, ortodoxie křesťanství narušující řád a pořádek zavedený v říši. Ale co tak vadilo křesťanům na náboženství, ze kterého vlastně vzešlo?

Abychom pochopili komplexně odpor židů ke křesťanům, nastíníme si na úvod skladbu tehdejší židovské společnosti. Židovské společenství se rozdělovalo do čtyř uskupení, která zahrnovala nejen náboženské, ale i politické směry. Tím byl samozřejmě ovlivněn i jejich postoj vůči křesťanům.

Prvním uskupením byli **Farizejové** (ti, kteří se odloučili) Sám Ježíš z Nazaretu byl vychováván jako farizej. Byli to lidé, kteří doslova a vášnivě dodržovali židovské předpisy. Dodržovali nejen písemná přikázání, ale též doplňující ústní předpisy.²²⁷ Věřili v brzký příchod Mesiáše. Svůj osud spojovali spíše ve spojení s božskými zásahy

²²⁶ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*.s. 10.

²²⁷ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*.s. 10.

a ne s politickými akcemi. Proto byli zdrženlivější vůči představitelům římské nadvlády. Věřili, že vysvobození vyvoleného Božího lidu a zachování Izraele je závislé na až pedantském dodržování Zákona.²²⁸ Byli asi nejsilnější skupinou. Nejsilnější zastoupení měli právě v Galileji, kde žil Ježíš.²²⁹

Další skupinou byli **Saducejové**. Byli to představitelé aristokracie a kněžského stavu. Název své vrstvy odvozovali prý od Sádoka, nejvyššího kněze krále Šalamouna.²³⁰ Oproti Farizejům se zaměřovali na politiku. Výhradně se řídili Mojžíšovými zákony (Tóra) a pozdější tradice (ústní Tóru) a to, co nepocházelo od Mojžíše, striktně odmítali (např. vzkříšení). Jejich politika byla zaměřena na smír s Římem.²³¹

Zéloté (horliví) byli političtí radikálové, věrní židovským zákonům. Zakladatelem byl Juda Galilejský v roce 6 po Kr.²³², kdy syrský místodržitel Qurinius podřídil Judsko přímé římské správě a nařizuje sčítání lidu pro vybírání daní.²³³ Podle jejich názoru byl Bůh jediným pánem Izraele, a proto bylo třeba se postavit římské nadvládě. Prý odmítali i platit daně.²³⁴ Nebrali ohled na nikoho a silou se snažili bojovat proti římské okupaci. Sikariové (dýkaři) neváhali i vraždit v davu poutníků, odkud mohli nepozorovaně zmizet.²³⁵

Poslední skupinou židovské společnosti byli **Esejci**. Jednalo se o asketiky, kterým vadilo zesvětštění náboženského života a kněžstva. Toto hnutí vzniklo ve druhém století př. Kr. z důvodu helenizace židovství.²³⁶ Nakonec došlo k jejich odloučení od ostatní židovské obce

²²⁸ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 18.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 12.

²³² BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 18.

²³³ PAWLOWSKY, P. *Křesťanství v proměnách dvou tisíciletí*. s. 10.

²³⁴ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 12.

²³⁵ PAWLOWSKY, P. *Křesťanství v proměnách dvou tisíciletí*. s. 10.

²³⁶ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 12.

a odchodu do pouště. Mnišským životem, za přísného dodržování židovských zákonů, pak žili např. v Kumránu u Mrtvého moře.²³⁷

V prvním století byl judaismus poměrně různorodým fenoménem se společnými kořeny. Židovská sounáležitost byla dána vědomím, že jsou vyvolený národ, který byl obdarován vlastním územím, jehož si vyvolil Hospodin a má s ním uzavřenou „smlouvu“.²³⁸ Tato „smlouva“, vyjádřená Zákonem, dávala židům jednoznačné vodítko k dodržování podmínek vztahu Boha s věřícími. Detailní úkony sice byly v některých případech různorodé, ale to vyvažoval fakt společného původu, dějin a přináležitosti k teritoriu, který židovskou komunitu stmeloval.²³⁹ Se státní mocí měli židé neutuchající spory, které několikrát vyústily i v ozbrojený konflikt. Jak bylo výše uvedeno, vyskytovaly se skupiny, které se snažily spory se státní mocí řešit kompromisem (saducejové), nebo odchodem do ústraní (esejci). Dalším způsobem, jak se vyrovnat s nadvládou římské říše, byli millenarističtí proroci.²⁴⁰ Byli to zvěstovatelé nového šťastného osudu izraelského národa na základě Božího zásahu. Mezi tyto zvěstovatele patřili Jan Křtitel, Ježíš a řada dalších. Jednalo se o proroky, kteří se nezajímali o politiku, ale svým nástinem budoucích revolučních změn mohly způsobit změny nálad mezi lidmi, což by mohlo mít vážné politické následky.²⁴¹ Samozřejmě, že mezi výklady jednotlivých proroků byly rozdíly. Například Jan Křtitel ohlašoval příchod Božího hněvu a soudu, který měl být děsivou událostí, naopak Ježíš spíše nastiňuje způsoby chování směřující k pochopení Božích záměrů a k novému životu na základě dodržování pravidel daných Bohem.²⁴²

Jak Ježíš, tak jeho stoupenci zůstali spjati s židovskou vírou a chtěli ji reformovat. Avšak hlavní obsah poselství se změnil: jestliže v centru

²³⁷ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 18.

²³⁸ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 35.

²³⁹ Tamtéž, s. 35.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 36.

²⁴¹ HAZLETT, I. *Rané křesťanství* s. 36.

²⁴² Tamtéž, s. 37.

Ježíšovy pozornosti stálo Boží království, stalo se hlavním obsahem víry učedníků mesiášství Ježíše Krista.²⁴³ První významnou odbočkou od židovské víry se stalo právě přesvědčování židů křesťany o tom, že Ježíš je Mesiáš. Židé totiž považovali Ježíše za člověka, Bohem vyvoleného a proroka. Zbožšťování Ježíše Nazaretského, který byl odsouzen nejprve židovskou veleradou a poté Pilátem k trestu smrti ukřižováním, nutně vyvolalo odpor vládní moci, který vyvrcholil výsledky a zákazem kázání Ježíšových přívrženců.²⁴⁴

Křesťané navíc poukazovali na Starý zákon, kdy se příslušníci izraelského národa projeví jako národ neposlušný Boha, který měl neustále tendence neposlouchat boží přikázání, např. uctívání Zlatého býčka. (Ex 32; 1-6)

Židé se považovali za vyvolený národ, bůh si je vyvolil, aby ukázal ostatním národům světlo poznání, aby mohl být bůh rozpoznán i jinými národy. Ale podle Ježíše židovský národ selhal a Ježíš se měl stát vyvoleným, aby okolo sebe soustředil nový Boží lid.²⁴⁵ Ježíš je ten „pravý vinný kmen“ (Jan 15,1) a každý, kdo se stane jeho učedníkem, bude na něj naroubován a stane se součástí „nového společenství“.²⁴⁶ Výklad Písma je křesťany interpretován tak, že smlouva Boha s vyvoleným Izraelem se uskutečnila v nové smlouvě, uzavřené prostřednictvím jeho syna s „novým Izraelem“.²⁴⁷ Tato myšlenka se začala navenek projevovat centralizací nového náboženství na osud Božího Syna, a tím potlačení židovských tradic (např. šabat a obřizka). Je zdůrazňována potřeba jednoty – jednoty v Bohu, Boha a Krista, jednoty dvou přirozeností v Kristu, jednoty církve a konečně jednoty křesťana s Kristem, zdroje veškeré jednoty.²⁴⁸ Navíc všechny zmíněné rituální

²⁴³ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 18.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁴⁵ BEAUMONT, M. *ABC Ježíšova života*. s. 28.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 56.

²⁴⁷ ČERVENKOVÁ, D. *Jak se křesťanství stalo náboženstvím*. s. 17.

²⁴⁸ Tamtéž.

předpisy byly podle křesťanů novou smlouvou Boha prostřednictvím Krista zrušeny.

Příslušníci prvotní křesťanské Jeruzalémské obce se i přes rozpory s židovstvím cítili pevně spjati s židovskou vírou. Vždyť podle Matouše (5,17) Ježíš říká: „Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky, nepřišel jsem je zrušit, nýbrž naplnit.“ (Mt 5; 17) Podíleli se na náboženských obřadech, chodili do synagogy a žili podle židovských zákonů. Sami se však cítili být elitou, „pravým božím lidem“ („ekklésia, řecky „církev“).²⁴⁹ Díky tomuto odlučování byli ve své době považováni za židovskou sektu. S postupným prosazováním identity křesťanství docházelo ze strany židů k označování křesťanů jako heretiků a odpadlíků. V dokumentech z období před Konstantinem, zachycených v u Órigena, je dokonce Ježíš označován jako podvodník, který byl spravedlivě potrestán.²⁵⁰

---

²⁴⁹ BIRNSTEIN, U. et al. *Kronika křesťanství*. s. 18.

²⁵⁰ HAZLETT, I. *Rané křesťanství*. s. 51.

7 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo vysvětlit vznik křesťanství s ohledem na aspekty jeho vzniku a následného rozmachu v kontextu pronásledování raných křesťanů, a to v době od počátku, do doby uznání křesťanství jako státního náboženství římské říše.

V první části byla práce zaměřena na vlastní vznik křesťanství a důvody, proč bylo tak přitažlivé pro tehdejší obyvatele v rámci římské říše. Lze konstatovat, že monogamní náboženství nebylo objevem křesťanů. Vycházelo z původního judaismu a lze tvrdit, že i židé mohli své náboženství vybudovat na základech monoteismu, který se prokazatelně objevil již ve starověkém Egyptě za vlády faraona Achnatona. Historicky se v době uctívání boha Atona nacházeli Mojžíšovi předkové v Egyptě již téměř 350 let, a přibližně dalších 100 let žili v Egyptě do exodu.

Výčet důvodů přitažlivosti nového náboženství je zmíněn ve druhé polovině této kapitoly, které naznačují, že křesťanství bylo pro svou dobu skutečně revoluční myšlenkou, která tehdejší společnost přetvářela zcela rozdílným přístupem k podstatě člověka a svým humanismem.

V další kapitole jsem se pokusila přiblížit osobu Ježíše z Nazareta, který jako prorok dokázal vštípit myšlenky svému okolí takovým způsobem i přestože neusiloval o založení nového náboženství, stal se hybnou silou vzniku křesťanství. Považuji za prokázané, že Ježíš byl skutečnou historickou osobou, která měla své charisma a stala se pro své okolí inspirací. Souvislosti s konáním zázraků, zmrtvýchvstání a jeho božskou podstatou ponechme na úvahách teologů a věřících. Pro účel práce postačí fakt, že Ježíš byl osobností, která stála u zrodu nového náboženství, a jeho následovníci, za pomoci jeho myšlenek, vybudovali křesťanskou církev.

Druhá část této kapitoly byla věnována pouze výčtu osobností tehdejší doby, které svou činností podstatnou měrou napomohly rozvoji křesťanství.

V následující kapitole je popsán jeden z nejdůležitějších fenoménů raného křesťanství a tím je mučednictví. Z výše uvedeného materiálu vyplývá, že tito křesťané byli nejen schopni a ochotni pro svou novou víru zemřít, ale ostatní příslušníci křesťanské obce je vyzdvihovali jako příklad pro posílení víry a správnost svého přesvědčení. Tento fakt vedl k úplně jiným závěrům, než pravděpodobně očekávali vedoucí představitelé státní moci, ať světské, nebo duchovní. Mučednictví se stalo dynamickou silou, která posouvala křesťanství až do doby, kdy se stalo státním náboženstvím a pronásledování bylo ukončeno.

Době, kdy křesťanství zvítězilo v boji s ostatními náboženskými směry v římské říši, a stalo se státním náboženstvím, je věnována závěrečná část této kapitoly. Lze konstatovat, že Konstantin Veliký se značnou měrou podílel na tomto zvratu a započal proces transformace křesťanství do státního náboženství římské říše. Dějiny křesťanství jej sice zpodobňují jako romantického hrdinu, který uposlechnuv božího znamení, slavně zvítězil, ale v souvislosti s ostatními fakty lze dovodit, že se spíše jednalo o nutnost. Křesťanství té doby již představovalo tak velkou sílu, že bylo jednodušší a pro stát i bezpečnější, jej přijmout a legalizovat. Prohlášení křesťanství za státní náboženství císařem Theodosiem I. Velikým bylo jen završením tohoto dlouhodobého procesu.

Proces rozvoje raného křesťanství se neobešel bez různých výkladů Kristových myšlenek, což sebou přineslo i učení odchylovající se od „pravého“ směru křesťanské víry. O této problematice je napsána další kapitola. Zajisté se jednalo o velmi zajímavé myšlenky, z nichž některé byly však zcela „zcestné“. Jejich propagátoři byli přesvědčeni o jejich správnosti a řešení vedlo k prudkým střetům mezi jejich jednotlivými

představiteli. Ve valné většině však byla tato učení potlačena, nebo samovolně zanikla.

Poslední kapitola je věnována sporným momentům mezi původním judaistickým vyznáním a novou křesťanskou vírou. Je zde vysvětleno, jaké byly rozdíly mezi náboženstvími a proč nemohlo křesťanství žít jako součást judaismu. Zajímavou okolností je zajisté fakt, že první křesťané, kteří vzešli z původních židů a uctívali i původní židovské tradice, byli nástupem „pohanských“ křesťanů odsouzeni k existenci na okraji křesťanské církve. Ti, kdo vlastně začínali jako sekta uvnitř judaismu, skončili opět jako sekta uvnitř křesťanství.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti považuji cíle své práce za splněné. Byly objasněny okolnosti vzniku křesťanství a na praktických příkladech konstatována fakta, která vedla k jeho rozkvětu.

Naskýtá se ještě jedna otázka a to, co křesťanství přineslo lidstvu? Jistě ve své době změnilo svět k lepšímu. Víra v jednoho Boha potlačila absolutní moc a božskou podstatu vládce. Pomocí Božích přikázání zlepšuje morálku tehdejší bohatstvím zkažené společnosti. Dlouhodobě působí jako mravní síla na proměny společnosti. Prvotní přikázání tak vstupuje do dějin nejen jako morální síla, ale také jako základ pro tvorbu základních zákonných prostředků. Nejdůležitější ustanovení zákonů na ochranu lidských práv a svobod tak vychází z Mojžíšova desatera. Dalším z aspektů provázejících křesťanství je bezesporu solidárnost a nezištná pomoc bližnímu. I to jsou mravní normy, které mají svůj základ v rané křesťanské církvi. Domnívám se, že toto byl pravý odkaz Ježíšova učení, aby lidé dbali Božích přikázání, které obsahovaly i mravní normy, a tím dosáhnou nebeského království, což je vlastně odměna za život prožitý „správným“ způsobem. A právě v tom je Ježíšova velikost, že dokázal lidem vštípit ideu, která byla a stále je pro společnost přínosem a kompasem ve složitých cestách lidského života. I když máme

v dnešní době, především díky vědeckým poznatkům, úplně jiný náhled na historické souvislosti vzniku křesťanského učení, základní pravdy však zůstávají neměnné. Ač mnozí z nás nejsou v hloubi duše věřící, od raného mládí si osvojujeme pravidla, která mají svůj základ v učení raných křesťanů. Je pak pouze na nás, jak velkou morální sílu v sobě nalezneme, abychom se jimi řídili.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

1. APULEIUS, Lucius. *Zlatý osel, čili Proměny*. Vyd. 3., V SNKLHU 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.
2. BACKHOUSE, Stephen. *Malé kompendium křesťanských dějin*. vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2012. ISBN 978-80-242-3663-6.
3. Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: Ekumenický překlad. 3., podstatně pln. a přeprac. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1987.
4. BIRNSTEIN, Uwe. et al. *Kronika křesťanství*. Praha: Fortuna Print, 1998. ISBN 80-86144-23-2.
5. BEAMOUNT, Mike. *ABC Ježíšova života*. Praha: Česká biblická společnost, 2012. ISBN 978-80-87287-422.
6. CALLERY, Sean. *Starověký Řím: temné dějiny*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3788-1.
7. DEMJANČUKOVÁ, Dagmar. *Dějiny a teorie náboženství*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994. ISBN 80-7082-175-2.
8. EUSEBIOS Z CAESAREJE. *Církevní dějiny = Ecclesiastica historia*. V Praze: Ústřední církevní nakladatelství, 1988. Teologické studie.
9. FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-10-0.

10. FRANZEN, August, KYRALOVÁ, Mariea, SMÉKAL, Bedřich. *Malé církevní dějiny*. 1. vyd. [v nakl. Zvon]. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7.
11. FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1276-8.
12. FUNDA, Otakar Antoň. *Víra bez náboženství*. 1. vyd. Praha: Prvokruh, 1994. ISBN 80-901470-1-1.
13. FUNDA, Otakar Antoň. *Mezi vírou a racionalitou*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2003. Pontes pragenses; sv. 27. ISBN 80-86263-39-8.
14. GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* 3. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2010. ISBN 978-80-7381-771-8.
15. GRIMBLY, Shona, ed. *Encyklopedie starověkých civilizací*. 1. vyd. Čestlice: Rebo, 2004. 256 s. ISBN 80-7234-316-5.
16. HAZLETT, Ian, ed. *Rané křesťanství: počátky a vývoj církve do roku 600*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009. ISBN 978-80-7325-159-8.
17. HORYNA, Břetislav. *Úvod do religionistiky*. 1. vyd. Praha: ISE, 1994. Oikúmené. ISBN 80-85241-64-1.
18. *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. 1. české vyd. Praha: Krystal OP, 2009-2010. ISBN 978-80-7195-289-3.

19. KITZLER, Petr, ed. a ŠUBRT, Jiří. *Příběhy raně křesťanských mučedníků: výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-989-8.
20. KITZLER, Petr, ed. a ŠUBRT, Jiří. *Příběhy raně křesťanských mučedníků: výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury 4. a 5. století*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-187-6.
21. MAREČEK, Petr. *Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu: jeho hlavní charakteristiky podle Mt 18,1-35*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. Monografie. ISBN 80-244-1248-9.
22. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*. 1. vyd. V Praze: Knižní klub, 2003. 1303 s. Universum. ISBN 80-242-1069-X.
24. PAVLINCOVÁ, Helena, ed. a HORYNA, Břetislav, ed. *Judaismus, křesťanství, islám*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a rozš.. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-165-9.
25. PAWLOWSKY, Peter. *Křesťanství v proměnách dvou tisíciletí*. Vyd.1. Praha: Vyšehrad, 1996. Dialog; sv. 3. ISBN 80-7021-143-1.
26. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4. vyd. Praha: Krystal OP, 2010. Teologie. ISBN 978-80-87183-21-2.
27. RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Vyd. 3. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-634-4.

28. SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy XII císařů římských*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903. Bibliotéka klasiků řeckých a římských; čís. 6.
29. TACITUS, Publius Cornelius. *Letopisy*. 3., přeprac. vyd. Praha: Svoboda, 1975.
30. VANDERBERG, Philip. *Zapomenutý faraón: objev Tutanchamonova hrobu – největší dobrodružství archeologie*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1987. s. obr. příl.
31. VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Vánoc*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. obr. příl. ISBN 80-85983-81-8.
32. VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-292-9.

Elektronické zdroje:

1. BARNETT, Paul. *Jesus: a history of New Testament times* [online]. Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 1999 [cit. 2013-04-10]. ISBN 978-0-8308-2699-5. Dostupné z: <http://books.google.cz>.
2. Světci k nám hovoří. CHLUMSKÝ, Jan. *Životopisy svatých* [online]. [cit. 2013-01-13]. Dostupné z: <http://catholica.cz/index.php?id=2698>.
3. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 - [cit. 2013-01-13]. Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Antoninus_Pius.

9 RESUMÉ

The diploma thesis topic is Christianity in the Roman Empire – from Persecution to State Religion. In an attempt to show a complete overview of the topic, the author focused on several principal chapters.

The first chapter deals with the origins of Christianity from the historical perspective emphasising the main representatives of the nascent Christian religion including Jesus of Nazareth. With reference to these personalities, the author discusses the gradual spreading of Christianity within the Roman Empire. The author further draws readers' attention to the issue of Early Christian martyrs, which is considered fundamental for the evolution of Early Christianity. This chapter is concluded by the period of Christianity's victory and its declaration the state church of the Roman Empire.

To make the picture complete, some selected deflections from the Christianity mainstream and its representatives are also mentioned in the thesis.

In conclusion, the author outlines the issue of Christianity as a religion arisen out of Judaism and consequent discrepancies.

Considering the breadth of the topic selected, the author focuses on the most significant milestones of the Early Christianity evolution in the period given, and through the chapters chosen she strives to give the most comprehensive overview of the aspects necessary for the formation of Christian religion.